

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra teologických věd

Bakalářská práce

KNIHA JONÁŠ, KAPITOLY 3 A 4
Exegeze, teologická témata a interpretace

Vedoucí práce: Mgr. Viktor Ber, Th.D.

Autor práce: Mgr. Jakub Haloda, Ph.D.

Studijní obor: Teologie systematická

Ročník: III.

2018

Bakalářská práce v nezkrácené podobě

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

28. března 2018

Mgr. Jakub Haloda, Ph.D.

Poděkování

Chtěl bych na tomto místě poděkovat vedoucímu své práce, Mgr. Viktoru Berovi, Ph.D. za odborné vedení, cenné poznámky, kritické komentáře a velmi vstřícný a přátelský přístup při vzniku této bakalářské práce. Velký dík patří také mojí manželce Patricii za její veškerou podporu a prostor, který mi pro práci vytvářela. Jsem přesvědčen, že bez její podpory, lásky a porozumění by nebylo možné práci dokončit.

OBSAH

Úvod.....	5
1. Literární kontext.....	7
2. Autorství, doba a prostředí sepsání knihy.....	9
3. Literární forma (žánr).....	12
4. Pracovní překlad a výklad jednotlivých veršů.....	13
4.1 Překlad třetí kapitoly knihyJonáš (Jon 3).....	14
4.2 Překlad čtvrté kapitoly knihyJonáš (Jon 4).....	24
5. Literární analýza.....	33
5.1 Osnova studované perikopy.....	38
5.2 Postavy.....	39
7. Hlavní teologická témata a interpretace.....	42
Závěr.....	47
Seznam použité literatury.....	49
Seznam použitých zkratek.....	52

ÚVOD

Kniha Jonáš je mezi všemi prorockými knihami Hebrejské bible¹ zcela unikátní. Kniha, řazená podle židovské tradice mezi prorocké knihy נביאים a podle křesťanské tradice do oddílu 12 menších proroků se již na první pohled svojí strukturou, ale i obsahem prorocké výpovědi od ostatních prorockých knih značně odlišuje. Obsahem knihy nejsou soubory prorockých výroků, soudů nad pronárody, kázání, kritika dobových poměrů ani budoucí zaslíbení izraelskému národu. Kniha pracuje se starými prorockými motivy, které se izraelského národa zdánlivě nedotýkají. To je dobře patrné už z hlavních postav této knihy: proroka Jonáše, Boha a Ninivanů jakožto představitele pohanských Asyřanů, dobově považovaných Izraelity za úhlavního nepřítele. Svoji zvěst přináší Jonášova kniha formou souvislého a uceleného vyprávění, právě tato forma podání prorocké výpovědi je mezi všemi prorockými knihami ojedinělá. Vyprávění využívá velké množství až fantastických prvků a samotný hlavní hrdina příběhu, prorok Jonáš, se zde jeví jako prorok jen díky Božímu oslovení a svěření prorockého poslání, rozhodně ne díky svému charakteru, ctnostem a vztahu k Bohu. Jaký je vůbec smysl a poselství této knihy? A z jakého důvodu byla podle všeho vždy pokládána za nedílnou součást prorockých knih? A jakým způsobem měla oslovit dobového čtenáře, pro kterého byla napsána?

Množství otázek a témat spojených s knihou Jonáš je ohromující a jakákoli práce zákonitě nemůže postihnout a zcela vyčerpat vše, co tento nejkratší text mezi prorockými knihami nabízí. Při svém studiu teologie jsem se, oproti původní motivaci a záměrům, začal více zabývat studiem, exegezí a výklady, především textů Hebrejské bible. Tento zájem mne nakonec přivedl k Jonášově knize. Exegeze celého textu knihy by byla vysoce nad rámec této bakalářské práce. Rozhodl jsem se proto k výběru perikopy, která by sama o sobě byla dostatečně robustní a dobře uchopitelná v rámci kontextu celé knihy.

Tento výběr se nakonec ukázal jako problematický právě z důvodu, že text Jonášovy knihy má formu velmi propracovaného a uceleného vyprávění. Vyjmout konkrétní kapitolu k exegetickému studiu vždy bude přinášet problém ve všech směrech exegetické práce a interpretace, vzhledem k tomu, že každá z kapitol má své pevné místo v kompozici knihy a jakákoli práce na toto téma vždy bude vyžadovat i posouzení širšího kontextu perikopy v rámci knihy i ostatních knih Hebrejské bible. Po zralé úvaze jsem se rozhodl pro svoji bakalářskou práci vybrat perikopu tvořenou kapitolami tři a čtyři (Jon

¹ Z důvodu diskuze nad adekvátností označení „Starý zákon“, pro zde citované biblické texty a neomezení se na ryze křesťanský kontext, používám v této bakalářské práci pojem „Hebrejská bible“ navržený R. Rendtorffem., RENDTORFF, R., *Hebrejská bible a dějiny*. Praha, Vyšehrad, 2000.

3-4). Důvodem pro tuto volbu se stala nápadná a již mnohokrát popsaná dvoudílná, symetrická kompozice knihy Jonáš². Kapitoly 1 a 2 a kapitoly 3 a 4 v rámci dvoudílné koncepce knihy tvoří dva dobře definované oddíly (cykly), které jsou jasně odlišitelné jak strukturou textu, tak i dějově a tvoří dva dějové cykly jednoho vyprávění. Vzhledem k tomu, že se tento postup výběru perikopy jevil jako nejméně problematický a zároveň vybraná perikopa obsahovala hlavní poselství této knihy, rozhodl jsem se pro tento postup.

První část práce následující tento úvod, doplněný o literární kontext, tvoří shrnutí dosavadních poznatků současných výzkumů autorství a doby vzniku současné podoby knihy ve vztahu ke studované perikopě. Druhá část shrnuje výběr dosavadních názorů na literární formu (žánr) vybrané perikopy a knihy jako celku. Při sestavování své bakalářské práce jsem vycházel z několika zásadních komentářů reprezentovaných především pracemi R. Lessinga³, R. W. L. Moberleyho⁴, M. Sassona⁵ a D. Stuarta⁶, doplněné o informace z monografií a odborných publikací uvedených v seznamu použité literatury.

Hlavními cíli této bakalářské práce bylo exegeticky zpracovat studovanou perikopu, konkrétně vytvořit pracovní překlad původního Hebrejského textu převzatého z *Biblia Hebraica Stuttgartensia*⁷ a systematicky doložit práci se slovníkem a jeho využití pro výslednou podobu překladu. Pro sestavení pracovního překladu jsem se pokusil identifikovat významné gramatické a lexikální jevy a vazby, které mohou mít zásadní význam pro výslednou podobu překladu a tyto dále diskutovat v rámci bakalářské práce. Pro identifikaci obtížně přeložitelných výrazů jsem využil také dvě starověké verze překladů (Septuaginta, Vulgata), dva české překlady (Český ekumenický překlad, Kralický překlad z roku 1613) a tři anglické překlady (Holy Bible-New International Version, Holy Bible-Revised Standard Version, Holy Bible-King James Version). Výklad jednotlivých veršů je doplněný o poznámky ke gramatickým a lexikálním jevům, které mají vliv na překlad a tedy i na výklad jednotlivých veršů jsem založil na vlastních pozorováních a studiu vybrané literatury.

² RENDTORFF, R., *Hebrejská bible a dějiny*. Praha, Vyšehrad, 2000. str. 281-283.

³ LESSING, R. R., *Jonah* (Concordia Commentary). St. Louis: Concordia Publishing House, 2007.

⁴ MOBERLY, R. W. L., *Educating Johan., Old Testament Theology: Reading The Hebrew Bible as Christian Scripture*, Baker Publishing Group Sheffield, Washington, 2013.

⁵ SASSON, M. J., *Jonah: A New Translation with introduction, commentary and interpretation*. New York: Doubleday 1990.

⁶ STUART, D., *Hosea-Jonah, Word Biblical Commentary Vol. 31*, Thomas Nelson Inc., 1987.

⁷ KITTEL, R., ELLIGER, K., RUDOLPH, W., WEIL, G. E., SCHENKER, A., (eds.) *Biblia Hebraica Stuttgartensia*. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1997. ISBN 9783438052193.

Dalším cílem bakalářské práce bylo provést literární analýzu textu perikopy, srovnat a shrnout dosavadní hlavní poznatky a názory na stavbu a úlohu perikopy v rámci knihy Jonáš, jako výpravného celku, a schematicky popsat samotnou kompozici (zpracovat osnovu) perikopy.

Závěr práce jsem se rozhodl koncipovat jako přehled a diskuzi nejdůležitějších teologických témat spojených se studovanou perikopou. V důsledku nezastupitelné role perikopy v rámci výpravného celku knihy, jsem byl nucen zohlednit a diskutovat i témata a interpretace, vztahující se na celou knihu Jonáš, protože není prakticky možné odělit interpretace perikopy od knihy jako celku. Cílem této části není podat vyčerpávající výklad a diskuzi všech teologických témat, případně interpretačních koncepcí. Smyslem bylo vytvořit přehled hlavních a podstatných tematických koncepcí a vytvořit tak, nutně zjednodušený, obraz vývoje názorů na poselství knihy jako podklad pro další detailní práci na blíže specifikovaném tématu spojeném s knihou Jonáš.

Vzhledem k požadavkům na charakter a rozsah bakalářské práce se jedná o text předkládající vlastní pracovní překlad původního hebrejského textu spolu s kompilací a zhodnocením podstatných a relevantních poznatků, založených na studiu literatury uvedené v seznamu použité literatury.

1. LITERÁRNÍ KONTEXT

Na rozdíl od ostatních prorockých knih Hebrejské bible představuje Jonášova kniha své poselství formou souvislého, uceleného a propracovaného vyprávění. Tato forma podání prorocké výpovědi je mezi ostatními prorockými knihami ojedinělá. Zařazení knihy do souboru prorockých knih je z dnešního pohledu diskutabilní a bylo dáno pravděpodobně charakterem výpovědi knihy (Jonáš zde není přímo označen jako prorok), Božím povoláním a ztotožněním Jonáše s prorokem z 2 Kr, 14. Jedná se o epos nebo novelu⁸, jejímž cílem je přinášet prorockou zvěst formou dramatického příběhu s prvky podobenství⁹ a využitím až fantastických motivů.

Knihy je rozdělena na čtyři kapitoly:

⁸⁸ WOLFF, H. W., *Studien zum Jonabuch*, Neukirchen-Vluyn, Neukirchenern Verlag des Erziehungsvereins GmbH, 1965, str. 65-71.

⁹ ROFÉ, A., *Classes in the Prophetic Stories: Didactic Legenda nad Parable*. In *Supplements to Vetus Testamentum*, 1976, str. 143-164.

První kapitola pojednává o povolání proroka Jonáše, syna Amítajova k prorocké činnosti přímo v srdci nepřátelské a opovrhované Asyrské říše – městě Ninive. Jonáš však nedbá na příkaz Hospodina, svého Boha a prchá před ním do Taršíše, místa, kde bude Bohu vzdálen, jak jen to je možné. Příběh pokračuje vyprávěním o bouři na moři uvalené Hospodinem a zápas posádky lodi s Jonášem na palubě s rozpoutaným živlem. Jonáš v přímé konfrontaci s posádkou lodi přiznává své provinění vůči Bohu a nechává se uvrhnout do moře. První kapitola je ukončena “zázračným” uklidněním rozbouřeného moře, bázní posádky lodi před Hospodinem, obětí a zavázání se sliby vůči Bohu.

Druhá kapitola je v rámci knihy jako celku výjimečným začleněním tzv. Jonášova žalmu do výpravného rámce. Samotný Jonášův žalm je děkovnou modlitbou¹⁰ a někdy (ne vždy) je vykládán jako hluboká teologická reflexe člověka o sobě samém a jeho posledních věcech. Povaha Jonášova žalmu byla mnohokrát diskutována např. v pracích D. Christensen¹¹ nebo C. Wastermanna¹². Jonášův žalm je včleněn do vyprávění příběhem o nastrojení veliké ryby Hospodinem, která pohltila Jonáše, který v jejích útrebách strávil tři dny a tři noci. Žalm je do následného vyprávění uveden větou: “I rozkázal Hospodin rybě, a vyvrhla Jonáše na pevninu.”

Třetí kapitola je počátkem studované perikopy a je zároveň zvratem ve výpravném rámci celé knihy. Kapitola se skládá z deseti veršů. Děj se zdánlivě vrací úvodními slovy na samotný počátek první kapitoly¹³, kdy Hospodin povolává Jonáše ke kázání v Ninive podruhé a prorok tentokrát uposlechne jeho příkazu. V Ninive Jonáš hlásá to, co mu Hospodin nařídil: za čtyřicet dní bude město pro své hříchy vyvráceno. Zlom přichází ve chvíli, kdy oslovení Ninivané hned první den Jonášova působení uvěří Božímu slovu a dají se na úplné (lidé i zvířata) a bezpodmínečné pokání. Ninivané volají s lítostí k Bohu a vyjadřují naději, že se nad nimi Bůh slituje. A skutečně, Hospodin, který vidí jejich počínání, lituje toho, že jim chtěl způsobit zlo a nakonec svůj záměr vyhlášený Jonášem (ztrestat Ninivany) neuskuteční.

Čtvrtá kapitola je závěrečnou reflexí, která dává čtenáři poznat poselství celé knihy. Kapitola je pojata v rámci vyprávění jako konfrontace rozhněvaného proroka Jonáše a

¹⁰ STUART, D., Hosea-Jonah, *Word Biblical Commentary Vol. 31*, Thomas Nelson Inc., 1987, str. 472.

¹¹ CHRISTENSEN, D. L., Narrative poetics and the Interpretation of the Book of Johan. In FOLLIS, E. R., (ed.), *Directions in Biblical Hebrew poetry*. Sheffield, 1987.

¹² WASTERMANN, C., The Praise of God in the Psalms. Richmond, John Knox Press 1965, str. 25-30, 102- 116.

¹³ LANDES, G. M., The Kerygma of the Book of Jonah: The Contextual Interpretation of the Jonah Psalm. *A Journal of Bible and Theology*. 1967, Vol 21, No. 1., str. 25.

souciténého a milosrdného Boha. Příběhem o skočci vyrostlém a zašlém během jednoho dne dává Hospodin poznat Jonášovi samotnou podstatu svého milosrdenství a vyjádřením Božího zájmu o celý svět.

2. AUTORSTVÍ, DOBA A PROSTŘEDÍ SEPSÁNÍ KNIHY

Kniha Jonáš neobsahuje žádnou zmínku o autorovi textu. Proti tomu, že ji napsal sám Jonáš (identifikovaný s prorokem, o němž se zmiňuje 2 Kr 14,25), hovoří už to, že v textu se vůbec neužívá 1. osoby, i způsob, jak se ve starověku obecně přistupovalo k autorství textu. Postava proroka Jonáše se navíc v kontextu knihy jeví dosti kontroverzní nato, aby prorok psal sám o sobě. Pozoruhodné je, ve srovnání s jinými prorockými knihami, že v rámci knihy Jonáš není Jonáš nikde přímo označen jako prorok. To, že je za proroka považován je nejspíš důsledkem přijetí slova Hospodinova a pověření k prorockému úkolu (Jon 1,1-2 a Jon 3,1-2). Navíc i samotná identifikace Jonáše jako hlavní postavy knihy s výše zmíněným prorokem doloženým v 2Kr 14,25 se může jevit jako problematická až nedostatečná a je nejspíš důsledkem zakotvení Jonáše z 2Kr 14,25 v prorocké tradici¹⁴. Tato určitá “naznačená anonymita” hlavní postavy mohla být i součástí kompozice knihy a autorovým záměrem, jak zpracovat mnohem starší, tradované motivy z 8. století a aktualizovat jejich význam pro mnohem mladší dobu vzniku knihy.

Stejně tak i určení doby sepsání knihy Jonáš je více než problematické. Ze všech knih Hebrejské bible má kniha Jonáš pravděpodobně nejširší časový interval potenciálních datací doby vzniku. Jako nejzazší období doby vzniku textu je obecně považováno období prorokova působení za vlády izraelského krále Jarobeáma II (2 Kr 14,25), který vládl v letech 793–753 př. n. l. Do tohoto období spadá i existence Ninive¹⁵ a počátek 8. století tak bude pravděpodobně horní hranicí datace textu, ke které se přiklání i někteří exegeté¹⁶, i když se dnes, při současném stavu poznání, jedná o názor spíše okrajový. Jako spodní hranici datace textu můžeme bezpečně stanovit konec 3. století, kdy již máme doklady o všeobecném uznání knih dvanácti malých proroků, tedy i knihy Jonášovy, v Knize Sírachovcově (Sír 49,10). Bližší datování je problematické, protože nejsou

¹⁴ RENDTORFF, R., *Hebrejská bible a dějiny*. Praha, Vyšehrad, 2000. str. 281.

¹⁵ Ninive bylo zničeno v srpnu roku 612 př. n. l. spojenými vojsky Médů, Babyloňanů a Skythů. DOUGLAS, J. D., (ed.): *Nový biblický slovník*, český překlad, druhé vydání, Praha 2009, str. 666

¹⁶ SPAUDE, C. W., *Obadiah, Jonah, Micah* (People's Bible). Milwaukee: Northwestern Publishing House, 1987.

k dispozici žádné přímé časové údaje nebo odkazy, ze kterých by bylo možné přesnější dataci odvodit. Navíc samotná nejednoznačná forma a žánr knihy Jonáš situaci s datováním doby jejího vzniku ještě komplikuje. Velká část exegetů a historiků na základě studia nepřímých historických a lingvistických faktorů datuje vznik Jonášovy knihy až do doby poexilní v období od 6. do 4. století př. n. l.¹⁷ Jistou indicií pro bližší určení doby vzniku současné podoby knihy nám mohou poskytnout slova „*A Ninive bylo město veliké před Bohem*“, וְנִינְוֶה הַיְתֵבָה עִיר־גְּדוֹלָה לְאַלֹהִים, (Jon 3,3). Z toho někteří exegeté usuzují na mladší datování vzniku současné podoby knihy v době po pádu Ninive v roce 612 př. n. l.¹⁸.

Univerzalistický charakter knihy bez silného spojení s Izraelem je mnohdy považován za reakci proti příliš nacionalistickému postoji Židů po době Ezdrašově a Nehemjášově.¹⁹ Ani tento názor však není zdaleka jednoznačně přijímán. Např. H. W. Wolff²⁰ zpochybňuje, že by kniha Jonáš nutně musela být dobovou reakcí na partikularistické projevy Ezdráše a Nehemjáše a naopak poukazuje na možnost polemiky s prorockými knihami Zacharjáše a Joele. Stejný autor také upozorňuje na předpokládané období vzniku konečné podoby knihy Rút, která mohla být sepsána v přibližně stejném období poexilní doby jako kniha Jonáš. Jak kniha Jonáš tak i kniha Rút jsou zcela opačnou výpovědí oproti knihám Ezdráš a Nehemjáš z hlediska vztahu Židů k cizincům a úloze cizinců v Božím plánu spásy a vztahu ke stvoření obecně.

Indikátorem doby vzniku knihy mohou být za určitých podmínek i jazykové obraty, gramatické jevy a slova převzatá z jiných jazyků, použitá v textu studované perikopy i v rámci celé knihy. Pravděpodobným svědectvím mladší doby vzniku knihy je v rámci studované perikopy např. ojedinělé slovní spojení וְקָרָא אֵלָיָהּ אֶת־הַקְּרִיאָה (Jon 3,2) ve významu „*a volej k němu tu zvěst*“, kde výraz הַקְּרִיאָה je aramejského původu a v textech Hebrejské bible se vyskytuje pouze zde²¹. Dalšími výrazy aramejského původu²² jsou často označována slova מַעֲטָה (Jon 3,7) ve významu „*rozhodnutí*“, קִיקִיּוֹן (Jon 4,6) ve

¹⁷ FREEDMAN, D. N., *The Anchor Bible Dictionary*. III. díl. 1.vyd. New York: Doubleday, 1992.

¹⁸ BICKERMAN, J. E., *Four Strange Books of the Bible*, New York, Schocken Books, 1967, str. 29.

¹⁹ Univerzalistické texty se nicméně objevují již v 8. století (Iz 2,2nn). DOUGLAS, J. D., (ed.): *Nový biblický slovník*, český překlad, druhé vydání, Praha 2009, str. 666

²⁰ WOLFF, H. W., *Studien zum Jonabuch*, Neukirchen-Vluyn, Neukirchen Verlag des Erziehungsvereins GmbH, 1965, str. 70-71.

²¹ BROWN, F., DRIVER, S. R., BRIGGS, C. A., (eds.): *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament*, Oxford, Oxford University Press, 1939. str. 884.

²² BROWN, F., DRIVER, S. R., BRIGGS, C. A., (eds.): *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament*, Oxford, Oxford University Press, 1939. str. 381.

významu „skočec“. Rovněž hebrejské sloveso לָלַחַץ použité ve slovním spojení אֲלֵךְ לָלַחַץ , „a nedal vzrůst jemu“ (Jon 4,10) vyjadřuje neobvyklý kontextuální význam „dát vzrůst rostlině, vypěstovat rostlinu“. Daleko čtenější význam tohoto slovesa je „vyrůst“ ve vztahu k fyzickému a duchovnímu vývoji děti²³. Tento neobvyklý význam může poukazovat na pozdější období sepsání textu²⁴. Aramejščina měla v době poexilní postavení úředního jazyka a byla široce rozšířena Peršany na jimi ovládaných územích²⁵.

Na druhé straně práce D. Stuarta²⁶ celkově zpochybňuje význam arameismů pro datování nejen knihy Jonáš, ale i ostatních biblických textů a to na základě (oproti původním předpokladům) prokazatelně mnohem dřívějšího rozšíření užití některých aramejských výrazů v hebrejštině.

Jako další z argumentů poukazující na pozdější období vzniku textu knihy Jonáš je spojení מַטְעָם הַמְלָכָה וְהַגְּדָלֶיהָ (Jon 3,7) ve významu „z rozhodnutí krále a jeho velkých“, kde někteří autoři²⁷ poukazují na skutečnost, že tato veřejně proklamovaná spolupráce krále a jeho „velkých“ (zde ve významu „rádců“ nebo „šlechticů“) odpovídala způsobu vlády v Perské říši v období po návratu Židů z babylonského zajetí. Podobnou formulaci, která již jednoznačně odkazuje na perské období, můžeme nalézt v knize Ezdrášově (Ezd 7,14), „protože jsi vyslán králem a jeho sedmi rádci, abys dohlédl na Judsko a na Jeruzalém podle zákona svého Boha, který máš v ruce“²⁸. I zde je nutné poznamenat, že se pouze jedná o nepřímou indicii, která jako v mnoha obdobných případech nemůže určení doby sepsání knihy Jonáš blíže upřesnit. Všechny výše popsané skutečnosti tak poukazují na období mezi šestým a čtvrtým stoletím př. n. l., kdy byla konečná podoba knihy Jonáš pravděpodobně ustavena. Tento názor v současnosti zastává většina exegetů²⁹.

²³ BROWN, F., DRIVER, S. R., BRIGGS, C. A., (eds.): *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament*, Oxford, Oxford University Press, 1939. str. 152.

²⁴ CLINES, D. J. A., (ed.): *The Dictionary of Classical Hebrew.*, sv. 2, Sheffield, Sheffield Academic Press, 1993., str. 322.

²⁵ RENDTORFF, R., *Hebrejská bible a dějiny*. Praha, Vyšehrad, 2000. str. 283.

²⁶ STUART, D., Hosea-Jonah, *Word Biblical Commentary Vol. 31*, Thomas Nelson Inc., 1987, str. 432-33.

²⁷ BICKERMAN, E. J., *Four Strange Books of the Bible*. New York, Schocken Books, 1967, str. 29.

²⁸ *Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Český ekumenický překlad, Praha: Česká biblická společnost, 1995. ISBN 80-85810-08-5., str. 396.

²⁹ RENDTORFF, R., *Hebrejská bible a dějiny*. Praha, Vyšehrad, 2000. str. 283.

3. LITERÁRNÍ FORMA (ŽÁNŘ)

Určení charakteru a literární formy studované perikopy i knihy Jonáš jako celku je velmi problematické a prakticky není možné ji přiřadit jednoznačně ke konkrétnímu žánru. Názory exegetů hovoří o midraši³⁰, podobenství³¹, lidovém příběhu³², příběhu pro děti³³ zaměřeném na jejich výuku, novele³⁴, satire³⁵, komedii atd. Většina současných autorů knihu chápe především jako podobenství nebo obdobu midraše (zápis a komentář předávaných tradic o Jonášovi, který doplňuje fakta známá z 2 Kr 14). Výklad knihy jako podobenství ji považuje za mravoučné vyprávění akcentující dostupnost Božího milosrdenství pro všechny lidi a připomínající dobovým čtenářům, pro které byla kniha sepsána, skutečnou úlohu Izraele mezi pronárody. Kniha Jonáš může ve svém pojetí navazovat na tzv. výroky proti pronárodům, které můžeme najít prakticky ve všech prorockých knihách a v některých případech se tyto výroky týkají i Ninive nebo Asyrie obecně (např. Na 1,14; Sf 2,13-15). Zatímco výroky proti pronárodům jsou kritické, v případě knihy Jonáš vede jediný Jonášův prorocký výrok: „ještě čtyřicet dní a Ninive bude vyvráceno“ k překvapivému obrácení pronároda (Ninivanů) a k aktu Božího milosrdenství.

Problematická je ovšem výpravná forma prorocké zvěsti, kterou se kniha Jonáš od ostatních prorockých knih značně odlišuje a v mnoha ohledech nemá charakter typického starozákonního prorocství. Většinu textu prorockých knih tvoří poezie, prozaické prvky se vyskytují spíše vzácně. Svoji výpravnou formou se tak kniha Jonáš spíše blíží některým knihám třetí části Hebrejské bible – Spisy. Svým univerzalistickým charakterem se zvláště podobá knize Rút, akcentací některých mýtických prvků³⁶ se také podobá knize Tobijáš, pravděpodobně mladšího původu. Skutečnost, že kniha Jonáš byla zařazena do souboru prorockých knih v rámci Hebrejské bible je tak spíše důsledkem samotného obsahu knihy a zpracování tématu blízkému výrokům proti pronárodům než důsledkem

³⁰ STUART, D., “Jonah”, In *Dictionary of the Old Testament Prophets*, (ed. M. J. Boda and J. G. McConville), Downers Grove: InterVarsity Press, 2012, str. 458.

³¹ STUART, D., “Jonah”, In *Dictionary of the Old Testament Prophets*, (ed. M. J. Boda and J. G. McConville), Downers Grove: InterVarsity Press, 2012, str. 458.

³² LACOCQUE, A. and LACOCQUE, P. E., *The Jonah Complex*, Atlanta: John Knox Press, 198, str. 12.

³³ DALTON, R. W., Perfect Prophets, Helpful Hippos, and Happy Endings: Noah and Jonah in Children’s Bible Storybooks in the United States, *Religious Education* 102.3, 2007, str. 298-313.

³⁴ COLLINS, J. J. *Introduction to the Hebrew Bible*. Minneapolis, Fortress press, 2004, str. 529.

³⁵ HOLBERT, J. C., Deliverance Bleongs to Yahweh, Satire in the Book of Jonah,” *Journal for the Study of the Old Testament* 21, 1981, str. 60.

³⁶ SASSON, M. J., *Jonah: A New Translation with introduction, commentary and interpretation*. New York: Doubleday 1990, str. 323-326.

výpravné formy, kterou autor pro předání prorocké zvěsti zvolil. Významnou úlohu jistě sehrálo i ztotožnění hlavní postavy vyprávění - Jonáše se stejnojmenným prorokem známým z 2 Kr 14. Ze všech výše zmíněných žánrů, jejichž prvky můžeme v knize Jonáš nalézt, mne zaujala především povaha knihy jako teologicko-didaktického pojednání³⁷, které zpracovává teologické poselství knihy formou dramatického vyprávění s využitím legendárních až pohádkových motivů pro snažší zprostředkování a předání poselství knihy dobovému čtenáři, pro kterého byla kniha určena. Otázka satirické povahy textu³⁸ byla mnohokrát diskutována, tuto formu není možné však jednoznačně potvrdit ani vyvrátit³⁹.

4. PRACOVNÍ PŘEKLAD A VÝKLAD JEDNOTLIVÝCH VERŠŮ

Vlastní pracovní překlad deseti veršů třetí a jedenácti veršů čtvrté kapitoly knihy Jonáš jsem zpracoval v ucelené formě zahrnující původní hebrejský text převzatý z Biblia Hebraica Stuttgartensia⁴⁰, s vyznačenými významnými gramatickými jevy, obtížnými lexikálními výrazy a slovními spojeními, které mají význam pro konečnou podobu překladu. Připojeny jsou také pracovní poznámky ke konkrétním jazykovým jevům a výrazům, dokumentující práci se slovníkem⁴¹. Významné gramatické a lexikální jevy, které mají zásadní vliv na výslednou podobu překladu, jsou dále diskutovány v rámci výkladu jednotlivých veršů. Vlastní pracovní překlad uvádím ve formě, která se snaží být přesná vzhledem k původní hebrejské verzi, často však za cenu obtížného vyjádření výsledku v českém jazyce. Pro identifikaci a srovnání obtížně přeložitelných výrazů a spojení jsem studoval také dva starověké překlady: Septuaginta⁴², Vulgata⁴³, z českých

³⁷ DALTON, R. W., Perfect Prophets, Helpful Hippos, and Happy Endings: Noah and Jonah in Children's Bible Storybooks in the United States, *Religious Education* 102.3, 2007, str. 298-313.

³⁸ Jako satira nebo ironie může být v kontextu knihy a předchozího děje vnímána např. formule milosti pronesená Jonášem v modlitbě (Jon 4,2).

³⁹ HOLBERT, J. C., Deliverance Bleongs to Yahweh, Satire in the Book of Jonah," *Journal for the Study of the Old Testament* 21, 1981, str. 60.

⁴⁰ KITTEL, R., ELLIGER, K., RUDOLPH, W., WEIL, G. E., SCHENKER, A., (eds.) *Biblia Hebraica Stuttgartensia*. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1997. ISBN 9783438052193.

⁴¹ BROWN, F., DRIVER, S. R., BRIGGS, C. A., (eds.): *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament*, Oxford, Oxford University Press, 1939.

⁴² RAHLFS, A. (ed.) *Septuaginta*, Stuttgart, Württembergische Bibelanstalt, 1935; repr. in 9th ed., 1971.

⁴³ WEBER, R., GRYSON, R., (eds.) *Biblia Sacra Vulgata, Iuxta Vulgatam Versionem*, Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2007. ISBN 978-3-438-05303-9.

překladů potom: Český ekumenický překlad⁴⁴, Kralický překlad z roku 1613⁴⁵ a překlady do angličtiny: Holy Bible-New International Version⁴⁶ (NIV), Holy Bible-Revised Standard Version⁴⁷ (RSV) a Holy Bible-King James Version⁴⁸ (KJV).

4.1 Překlad třetí kapitoly knihy Jonáš (Jon 3)

3,1

וַיְהִי דְבַר-יְהוָה אֶל-יוֹנָה שְׁנִיִּית לְאַמֹּר:^a

A stalo se slovo Hospodinovo k Jonášovi podruhé, řka (takto):

^a וַיְהִי - *narativ*, יְהוָה - qal 3. os. sg. m. - „*stalo se*“

^b שְׁנִיִּית - adj - f. sg.; řadová číslovka (Weingreen, J., 2008; str. 255), zde ve významu „*podruhé*“

^c לְאַמֹּר - často se nepřekládá, zde uvozuje přímou řeč. V pracovním překladu překládám jako „*řka*“ případně „*takto*“

První verš třetí kapitoly je téměř totožný s prvním veršem první kapitoly. Opět je použito ustálené formule וַיְהִי דְבַר-יְהוָה, „*a stalo se slovo Hospodinovo*“, která často uvozuje prorocké texty a i v případě Jonáše je jeho povoláním k úloze Božího proroka. Oproti prvnímu verši první kapitoly zde chybí jen označení Jonáše jako „*syna Amítajova*“ a naopak přibývá slovo „*podruhé*“, které zdůrazňuje význam počátku druhého cyklu děje v rámci výpravného celku knihy⁴⁹. Tento zdánlivý návrat na počátek příběhu jen potvrzuje uzavření předchozího výpravného cyklu o Jonáši a jeho odmítnutí prorockého povolání hlásat Boží slovo Ninivanům. První verš třetí kapitoly tak záměrně stejnou formulací prorockého povolání uvádí čtenáře do nové a zásadní fáze celého vyprávění. Po projeveném Božím milosrdenství, kdy je Jonáš zachráněn z břicha veliké ryby, dostává od Boha novou možnost splnit úkol (stejný), kterým ho Bůh i přes jeho první odmítnutí znovu pověřil. První verš třetí kapitoly také vypovídá o tom, že vůle Boha se neshodovala s vůlí Jonáše.

⁴⁴ *Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Český ekumenický překlad, Praha: Česká biblická společnost, 1995. ISBN 80-85810-08-5.

⁴⁵ *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: podle posledního vydání kralického z roku 1613*. Praha: Česká biblická společnost, 2009. ISBN 978-80-85810-97-4.

⁴⁶ *The Holy Bible, New International Version*. International Bible Society, 1984. ISBN 978-1563208003.

⁴⁷ *The Holy Bible-Revised Standard Version*. Plume, 1974. ISBN 978-0452006478.

⁴⁸ *Holy Bible, King James Version*, Harper&Collins Publishers, 2008. ISBN 978-0007259762.

⁴⁹ LESSING, R. R., *Jonah* (Concordia Commentary). St. Louis: Concordia Publishing House, 2007, str. 268.

3,2a	קוּם ^a לֵךְ אֶל־נִינְוָה הָעִיר הַגְּדוֹלָה Vstaň, jdi do Ninive, toho města velikého
3,2b	וְקָרָא אֵלָיָהּ אֶת־הַקְּרִיאָה אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹבֵר אֵלָיֶךָ: a volej k němu tu zvěst (poselství, kázání), kterou já ukládám tobě.

^a **sekvence imperativů:** קוּם - „vstaň“, לֵךְ - „jdi“, וְקָרָא - „volej“;

^b קָרָאָהּ - sub - sg. f.; odvozeno od קָרָא (Brown, F. et al., 1936; str. 896), aramejského původu, zde ve významu „zvěst“, „ohlášení“ případně „kázání“. V anglických překladech (NIV, RSV) je nejčastěji použito překladu slovem „message“ (zpráva, poselství) nebo (KJV) „preaching“ (kázání). Tento výraz se vyskytuje ve starozákonních textech pouze jednou.

^c דֹּבֵר - aktivní participium (Weingreen, J., 2008; str. 72) odvozené od דָּבַר (Brown, F. et al., 1936; str. 180) zde nejčastěji překládané slovesy jako „hovořím“ případně „ukládám“ nebo i „přikazuji“. Pro pracovní překlad textu jsem zvolil význam „ukládám“.

První polovina verše (v překladu označená jako 2a) je identická s druhým veršem první kapitoly. V druhé polovině verše (2b) se však oproti Jon 1.2 mění předložka z לָךְ na אֵלָיָהּ ve spojení s imperativem slovesa „volat“ a tedy i původní význam z „volej proti“ na „volej k němu“. Tento rozdíl v použité předložce může naznačovat změnu, nebo spíše proměnu Božího záměru s Ninivany⁵⁰. Na rozdíl od Jon 1.2 také chybí Boží zdůvodnění⁵¹ pro Jonášovu prorockou činnost. Důrazněji působí závěr verše וְקָרָא אֵלָיָהּ אֶת־הַקְּרִיאָה אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹבֵר אֵלָיֶךָ, „*které já ukládám tobě*“. To je možné vyložit jako zdůraznění skutečnosti, že Jonáš bude hlásat jen to, co je Boží vůle a ne to, co by Jonáš mohl hlásat ze své vůle. Toto je patrné ve srovnání s Jon 1.2 kde má Jonáš jen „volat proti Ninive“⁵² bez dalšího upřesnění, co má hlásat. Tento důraz může být také reakcí na Jonášovu předchozí revoltu a odmítnutí Božího příkazu, jejíž kořeny jsou objasněny až v závěru knihy v kapitole 4.

⁵⁰ LESSING, R. R., *Jonah* (Concordia Commentary). St. Louis: Concordia Publishing House, 2007, str. 272.

⁵¹ Jon 1.2: „...neboť zlo, které páchají, vystoupilo před mou tvář.“, *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: ekumenický překlad (Ek)*. 6. přepracované vydání, 1995, str. 834.

⁵² Jon 1.2: „...a volej proti němu...“, *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: ekumenický překlad (Ek)*. 6. přepracované vydání, 1995, str. 834.

3,3a

וַיָּקָם יוֹנָה אֶל-נִינְוָה כְּדַבַּר יְהוָה^a

A vstal Jonáš a šel do Ninive podle slova Hospodinova.

3,3b

וַיְנַיֵּזָה עִיר-גְּדוֹלָה לְאַלְהֵים מְהֵלָּה שְׁלֹשֶׁת יָמִים:

A Ninive bylo město veliké před Bohem, cesty tří dnů (třídenní).

^a **sekvence narativů:** וַיָּקָם - „a vstal“, וַיֵּלֶךְ - „a šel“

^b הָיָה - qal - perf, - 3. os. sg. f.; (odvozeno od הָיָה), "bylo"

^c מְהֵלָּה - sub - sg. m. odvozené od slovesa הָלַךְ (Brown, F. et al., 1936; str. 237) nejčastěji překládané jako „cesta“ případně „procházení“, „chůze“, v tomto případě jsem pro pracovní překlad zvolil slovo „cesta“ ovšem ve smyslu vyjádření vzdálenosti (třídenní cesta). Toto slovo se vyskytuje ve starozákonních textech pouze čtyřikrát, z toho dvakrát v 3 kapitole knihy Jonáš (třetí a čtvrtý verš).

Jonáš tentokrát uposlechl druhé výzvy Boha a vydává se do Ninive. Ze samotného textu se nedovídáme nic o tom, odkud Jonáš svoji cestu do Ninive zahájil. Určitým vodítkem může být zmínka o přístavním městě Jaffa, kam Jonáš sestoupil na svém útěku před Hospodinem (Jon 1.3). Poloha Jaffy by v takovém případě poukazovala na oblast prorokova působení (2 Kr 14,25), starověké, severní Izraelské království.

Ninive bylo město rozkládající se na východním břehu řeky Tigris (dnes v severním Iráku poblíž města Mosul). V době údajného Jonášova působení nebylo Ninive jediným hlavním městem⁵³ Asyrské říše. To se změnilo až za vlády asyrského krále Sancheríba (704 – 681 př. n. l.), který pravděpodobně v roce 704 př. n. l. učinil z Ninive své výhradní sídelní město a zahájil jeho přestavbu⁵⁴. V letech 823 - 745 př. n. l. Asýrie zažívá období relativního úpadku, kdy za vlády slabých králů ztrácí moc na dobytých územích. Období údajného Jonášova působení se kryje právě s tímto obdobím přechodného oslabení Asyrské říše. Je tedy možné, že Ninive mohlo v tomto období představovat formu městského státu a bylo ovládáno lokálním vládcem (králem). To by mohlo vysvětlit, proč se v Jon 3.6 hovoří o „králi Ninive“ a proč nikde není zmíněna moc Asyrské říše⁵⁵. Mimo doslovný výklad, který je dnes vnímán jako okrajový, je ovšem mnohem pravděpodobnější, že Ninive jen plní svoji legendární, symbolickou úlohu v celku výpravného díla knihy Jonáš. Tento názor posiluje, i většinou exegetů přijímané, pozdější

⁵³ Ninive se za vlády Tiglat-pilesera I. (1114-1076 př. n. l.) stalo dalším královským sídlem (vedle Aššúru a Kelachu). Své paláce tam měl Aššumasirpal II. (883-859 př. n. l.) i Sargon II. (722- 705 př. n. l.). Je proto pravděpodobné, že tribut Menašeho z r. 744 př. n. l. (2 Kr 15,20) a ze Samaří z r. 722 př. n. l. (Iz 8,4) byl odvezen právě do Ninive. DOUGLAS, J. D., (ed.): *Nový biblický slovník*, český překlad, druhé vydání, Praha 2009, str. 66.

⁵⁴ GAWRISCH, W. R., *Jonah's Nineveh. Wisconsin Lutheran Quarterly* 89:3, Summer 1992

⁵⁵ GAWRISCH, W. R., *Jonah's Nineveh. Wisconsin Lutheran Quarterly* 89:3, Summer 1992.

datování vzniku konečné podoby knihy Jonáš do 6. – 4. století př. n. l., tedy dlouhou dobu po pádu Ninive.⁵⁶

Dvakrát v knize Jonáš (Jon 1,2; 3,2) je Ninive označováno jako „veliké město“ a jednou (Jon 3,3) jako „veliké město před Bohem“. Toto spojení může vyjadřovat reálnou velikost města a velký počet jeho obyvatel v dané době. Mnoho překladatelů však toto vyjádření považuje za superlativní stavbu. Jinou možností je výklad tohoto spojení vyjadřující vlastnictví jako „veliké město patřící Bohu“⁵⁷. Podobný výklad je popsán i ve starší literatuře⁵⁸ jako „veliké v Božích očích“ interpretující tuto formulaci jako město, jež je předmětem živého zájmu Boha o jeho blaho, ačkoli Jonáš viděl jen zlo, které z Ninive přicházelo. Stejný pramen se zabývá také interpretací použití perfekta הִיְתָהּ v diskutovaném spojení עִיר־גְּדוֹלָהּ לְאֱלֹהִים – „a bylo Ninive veliké město před Bohem“. Užití perfekta je někdy interpretováno jako doklad mladšího datování vzniku knihy Jonáš do poexilní doby, kdy autor knihy hovoří o Ninive již v minulém čase (zaniklo roku 612 př. n. l.). Perfektum však také může být podle tohoto zdroje použito i pro vyjádření děje s počátkem v minulosti, ale pokračujícím do doby vypravěče příběhu.

Jako problematické pro výklad může být vnímáno spojení „cesty tří dnů“, které překládám ve smyslu přiblížení velikosti města formou času potřebného k projití města. Tento údaj je však evidentně v rozporu s archeologickými nálezy a objevy⁵⁹, které pomohly určit velikost města přesněji. V případě tohoto rozporu je vysoce pravděpodobné, že použité slovní spojení je záměrnou nadsázkou autora pro vyjádření „ohromující“ velikosti města. Velmi zajímavá je interpretace tohoto spojení jako doby trvání (tři dny) než se slovo Boží ohlášené Jonášem rozšíří v Ninive⁶⁰. Další interpretace tohoto spojení mohou zahrnovat nejen město samotné, ale i širší okolí „městského státu“ stejného jména v rámci oslabené Asyrské říše. Diskutováno je také pojetí tohoto spojení jako vyjádření posloupnosti úkonů – jeden den na cestu, jeden den na kázání, jeden den na cestu zpět. Tato interpretace může být ale v rozporu s informací v Jon 3,4 kterou je možné chápat tak, že Jonášovo kázání proběhlo hned první den. Stejně tak je ale možné význam Jon 3.4 pochopit jako prosté vyjádření, že samotné kázání Božího slova trvalo jeden den.

⁵⁶ BICKERMAN, J. E., *Four Strange Books of the Bible*, New York, Schocken Books, 1967, str. 29.

⁵⁷ LESSING, R. R., *Jonah* (Concordia Commentary). St. Louis: Concordia Publishing House, 2007, str. 274.

⁵⁸ LAETSCH, T., *The Minor Prophets* (Bible Commentary). St. Louis: Concordia Publishing House, 1956, str. 315.

⁵⁹ DOUGLAS, J. D., (ed.): *Nový biblický slovník*, český překlad, druhé vydání, Praha 2009, str. 666

⁶⁰ LAETSCH, T., *The Minor Prophets* (Bible Commentary). St. Louis: Concordia Publishing House, 1956, str. 315.

3,4a

וַיִּתְחַל יוֹנָה לְכוּא בְעִיר מִהַלָּךְ יוֹם אֶחָד וַיִּקְרָא^a וַיֵּאמֶר^a

A začal Jonáš jít (vešel Jonáš) do města, cesty dne jednoho a volal a řekl:

3,4b

עוֹד אַרְבָּעִים יוֹם וַיִּנְגְּהָ^b בְּנְהַפְכָתָ:

ještě čtyřicet dní a Ninive bude vyvráceno.

^a *sekvence narativů*: וַיִּתְחַל - „a začal“, וַיִּקְרָא - „a volal“, וַיֵּאמֶר - „a řekl“; וַיִּנְגְּהָ - narativ odvozen od hifil kmene slovesa תָּלַל (Brown, F. et al., 1936; str. 237).

^b בְּנְהַפְכָתָ - participium odvozené od nifal kmene slovesa הִפִּיךְ (Brown, F. et al., 1936; str. 245).

Bez ohledu na to jestli Jonášova prorocká činnost v Ninive trvala jeden den nebo byla účinná již první den, jeho poselství je jasné a stručné: „*ještě čtyřicet dní a Ninive bude vyvráceno*“. Někteří autoři⁶¹ vnímají toto vyjádření jako shrnutí Božího slova předané prorokem Jonášem. Jiní⁶² naopak odkazují na interpretaci, v souladu s Božím příkazem v Jon 3,2 doplněném o zdůraznění „ *kterou já ukládám tobě*“. V tomto kontextu interpretují Jonášovo poselství sice jako stručné, ale úplné, protože Jonáš na Boží příkaz hlásal jen to, co Bůh chtěl. Smysl Jonášova proctví je možné vykládat jako definitivní, bez možnosti odvrácení hrozícího trestu z prostého důvodu, že samotný doslovný smysl proctví žádnou takovou možnost nenabízí. Na druhé straně použití spojení „*ještě čtyřicet dní*“, předchází mocným činům Božím podobně jako v jiných knihách Hebrejské bible⁶³. Z tohoto pohledu je možné tuto časovou informaci interpretovat jako lhůtu k obrácení, po které je možné očekávat zkázu nebo Boží milosrdenství v závislosti na jednání oslovených Ninivanů. Pokud by ohlášený Boží trest byl definitivní, nebylo by nutné otálet čtyřicet dní. Septuaginta se v tomto bodě v překladu odchyluje a na místo „*čtyřicet dní*“, užívá τρεῖς ἡμέραι („*tři dny*“).

⁶¹ LUTHER, M., *Lectures on Jonah (Luther's Works, Volume 19, Lectures on the Minor Prophets)*. St. Louis: Concordia Publishing House, 1974.

SPAUDE, C. W., *Obadiah, Jonah, Micah (People's Bible)*. Milwaukee: Northwestern Publishing House, 1987, str. 126.

⁶² LESSING, R. R., *Jonah (Concordia Commentary)*. St. Louis: Concordia Publishing House, 2007, str. 275.

LAETSCH, T., *The Minor Prophets (Bible Commentary)*. St. Louis: Concordia Publishing House, 1956, str. 317.

⁶³ Čtyřicet se vyskytuje téměř v každém mocném Božím skutku, zejména pokud jde o záchranu a spasení, viz potopa, vykopení z Egypta, Eliáš a doba proroků. Analogické čtyřicetidenní časové úseky v knihách Starého zákona: silný déšť v době potopy (Gn 7,17); vypuštění krkavce (Gn 8,6); Mojžíšovy pústy na hoře (Ex 24,18; 34,28; Dt 9,9); průzkum kenaanské země (Nu 13,25); Mojžíšova modlitba za Izrael (Dt 9,25), Goliášovo vyzývavé vystupování (1 S 17,16); Eliášova cesta k Chorébu (1 Kr 19,8); Ezechielova poloha vleže na pravém boku (Ez 4,6). DOUGLAS, J. D., (ed.): *Nový biblický slovník, český překlad, druhé vydání*, Praha 2009, str. 137.

3,5a	וַיֵּאֱמִינוּ אַנְשֵׁי נִינְוָה בְּאֵלֵהֶם ^a
	A uvěřili muži ninivští (Ninivané) Bohu
3,5b	וַיִּקְרְאוּ-צוֹם ^a וַיִּלְבְּשׁוּ שָׂקִים ^b מִגְדּוֹ לָם וְעַד-קִטְטָנִים:
	a vyhlásili půst a oblékli žínice od největšího až do nejmenšího.

^a **sekvence narativů:** וַיֵּאֱמִינוּ - „a uvěřili“, וַיִּקְרְאוּ - „a vyhlásili“, וַיִּלְבְּשׁוּ - „a oblékli“; tvar narativu וַיֵּאֱמִינוּ odvozen od hifil kmene slovesa אָמַן (Brown, F. et al., 1936; str. 53).

^b מִגְדּוֹ לָם וְעַד-קִטְטָנִים - význam spojení „od největšího po nejmenšího (posledního)“ překládám (v souladu s významy v Brown, F. et al., 1936) ve smyslu úrovně společenského postavení Ninivanů nikoli jejich věku nebo výšky.

Tvar použitého narativu וַיֵּאֱמִינוּ „a uvěřili“ je odvozen od hifil kmene slovesa אָמַן. Stejná hifil forma je použita také v Gn 15,6⁶⁴, kde Abramovo „uvěření“ je mu připočteno Bohem jako spravedlnost. Podobně je možné vnímat i víru Ninivanů vyvolanou Jonášovým proroctvím a která se projevuje skrze jejich činy, tedy půst a pokání, a reakce Boha je obdobná. Zajímavá je informace o úplném pokání všech Ninivanů „od největšího do nejmenšího“. Text dále čtenáři nesděljuje, jestli toto totální a bezpodmínečné pokání všech Ninivanů bylo důsledkem jejich víry v slovo Boží, nebo jen reakcí na pokání a nařízení Ninivského krále (Jon 3,6-7)⁶⁵.

3,6a	וַיָּגַע הַדָּבָר אֶל-מֶלֶךְ נִינְוָה וַיָּקָם מִכִּסְאוֹ וַיַּעֲבֵר ^a בְּאֵדָרְתוֹ מֵעָלָיו ^b
	A došlo (doneslo se) to slovo ke králi Ninive, a vstal z trůnu svého, a odložil roucho své ze sebe
3,6a	וַיִּכַּס שֵׁק וַיִּשָּׁב עַל-הָאֶפֶר: ^a
	a zahalil se žínicí a usedl do popela.

^a **sekvence narativů:** וַיָּגַע - „a došlo“, וַיָּקָם - „a vstal“, וַיַּעֲבֵר - „a odložil“, וַיִּכַּס - „a zahalil se“, וַיִּשָּׁב - „a usedl“; tvar narativu וַיַּעֲבֵר odvozen od hifil kmene slovesa עָבַר (Brown, F. et al., 1936; str. 719); tvar narativu וַיִּכַּס odvozen od piel kmene slovesa כָּסַה (Brown, F. et al., 1936; str. 491) s významem „zahalit se“, „přikrýt se“.

^b בְּאֵדָרְתוֹ - „dlouhé roucho, plášť“ (Brown, F. et al., 1936, str. 12); slovo vyskytující se ve starozákonních textech pouze dvanáctkrát.

Slovo Boží se doneslo i ke králi Ninive. Z kontextu verše je zjevné, že Jonášovo proroctví se ke králi doneslo ústní formou bez přímého setkání proroka a krále.

⁶⁴ Gn 15,6: „Abram Hospodinovi uvěřil a on mu to připočetl jako spravedlnost.“, *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: ekumenický překlad (Ek)*. 6. přepracované vydání, 1995.

⁶⁵ LESSING, R. R., *Jonah* (Concordia Commentary). St. Louis: Concordia Publishing House, 2007, str. 278.

I král Ninive uvěřil Bohu a jeho víra se projevila v pokání, vyjádřeném v rámci vyprávění dobovou formou usednutí do popela a zahalení se v žíněné roucho. Postava krále není v perikopě blíže specifikována a jeho anonymita snad může odrážet vztah lokálních vládců určitou formou podřízených vládě oslabeného asyrského krále⁶⁶. Titul „král Ninive“ (nikoli „král Asyrský“) může hovořit proti historicitě celého textu avšak tento argument není možné vnímat zcela jednoznačně⁶⁷. Ze stejné doby nacházíme zmínky o Achabovi, který byl nazván králem Samaří (1 Kr 21,1) a o králi Aramejců, který byl nazýván damašským králem (2 Pa 24,23)⁶⁸. Na druhé straně může mít postava krále jen legendární charakter.

3,7a וַיִּזְעַק אֶל־אֱמֹרָה בְּנִינְוָה מִמְטַעַם הַמֶּלֶךְ וַיְגַדְלֵיו לְאֱמֹרָה^a
 A volal a řekl (a dal vyhlásit) v Ninive, z rozhodnutí krále a jeho velkých, řka

3,7b הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה הַבֶּקֶר וְהַצֹּאן אֶל־טַעַמֹּו מֵאֹמָה אֶל־רְעֹו וּמִים אֶל־יִשְׁתֹּו:^d
 lidé a zvířata, skot a brav at' neokusí nic, at' se nepasou a vodu at' nepijí.

^a **sekvence narativů:** וַיִּזְעַק - „a volal“, וַיֵּאמֶר - „a řekl“; tvar narativu וַיִּזְעַק odvozen od hifil kmene slovesa יָצַק (Brown, F. et al., 1936; str. 277), ve spojení s následným narativem וַיֵּאמֶר se v tomto případě překládá jako „a dal vyhlásit“.

^b מְטַעַם - „z rozhodnutí“, slovo מְטַעַם pravděpodobně aramejského původu (Brown, F. et al., 1936; str. 381).

^c גְּדֹלָיו - „jeho velkých“ ze slova גָּדַל (Brown, F. et al., 1936, str. 152-153) zde překládáno ve smyslu: vysokých úředníků, rádců, šlechticů.

^d **sekvence jusivů:** וְטַעַמֹּו - „at' neokusí“, רְעֹו - „at' se nepasou“, יִשְׁתֹּו - „at' nepijí“

3,8a וַיִּתְכַּסּוּ שָׂקִים הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה אֶל־יִקְרָאוּ אֶל־אֱלֹהִים בְּתוֹקָה^b
 At' zahalí se žínícemi, lidé i zvířata, at' volají k Bohu naléhavě,

3,8b וַיָּשׁוּבוּ אִישׁ מִדַּרְכּוֹ הַרְעָה וּמִן־הַחֲמָס אֲשֶׁר בְּכַפֵּיהֶם:
 at' odvrátí se muž (každý) od své cesty zla a od násilí, které je na jejich rukou.

^a **sekvence jusivů:** וַיִּתְכַּסּוּ - „at' se zahalí“, יִקְרָאוּ - „at' volají“, וַיָּשׁוּבוּ - „at' se odvrátí“; tvar jusivu וַיִּתְכַּסּוּ odvozen od hitpael kmene slovesa כָּסָה (Brown, F. et al., 1936; str. 492).

^b בְּתוֹקָה - „naléhavě“ ze slova תוֹקָה (Brown, F. et al., 1936, str. 305) ve významu: „síla, odhodlání, intenzita“.

⁶⁶ GAWRISCH, W. R., „Jonah’s Nineveh.” *Wisconsin Lutheran Quarterly* 89:3, Summer 1992.

⁶⁷ STUART, D., Hosea-Jonah, *Word Biblical Commentary Vol. 31*, Thomas Nelson Inc., 1987, str. 440-442.

⁶⁸ SASSON, M. J., *Jonah: A New Translation with introduction, commentary and interpretation*. New York: Doubleday 1990, str. 248-249.

Oba verše Jon 3,7 a 3,8 tvoří jeden celek popisující nařízení krále a pokání Ninivanů. Kající se král na základě Jonášova proroctví společně se svými šlechtici či rádci vydal rozkaz k bezpodmínečnému pokání všech Ninivanů. Jeho nařízení bylo vztaženo i na zvířata, tedy vše živé v Ninive nastoupilo pokání. Tento akt rozšíření pokání i na zvířata podle dostupných záznamů nebyl ve starověku v této oblasti až tak úplně neobvyklý⁶⁹ a odrážel podle všeho závažnost a rozsah jejich pokání. Toto může souviset s vnímáním společného údělu lidí a zvířat⁷⁰ zachyceném např. v knize proroka Joela (Jl 1). Podobně v knize Judith (Jud 4,9-12) nacházíme detailní popis pokání, kde Židé položili žíně také i na svůj dobytek a na oltář. Apel na odvrácení od zlé cesty a násilí koresponduje s faktem, že Asyřané byli ve své době svým násilným jednáním a krutostí nechvalně proslulí.

Verš Jon 3,7 tak představuje čtenáři situaci, kdy se jedná o rozhodnutí nejen krále, ale i jeho rádců, či šlechticů. Toto může odrážet způsob vlády v době, kdy byla konečná podoba knihy Jonáš sepsána. Biblické texty se o takové formě vládnutí v Asyrské říši nikde nezmiňují. Naopak kniha Ezdráš (Ezd 7,14)⁷¹ takovou praxi potvrzuje v období dominance Perské říše. Podobně v knize Ester (Est 1, 13-14)⁷² Perský král řeší chování své manželky se sedmi knížaty.

Druhá část Jon 3,8 וַיָּשׁוּבוּ אֵישׁ מִדְּרָכּוֹ הַרְעָה וּמִוִּהְקָמָם אִשְׁרָךְ כַּכְפִּיָּהֶם , „*at' odvrátí se muž (každý) od své cesty zla a od násilí, které je na jejich rukou*“ je pravděpodobně parafrází Jer 36,⁷³. Použité slovo חֲקָה ve významu „*násilí*“ je téměř vždy spojeno (jako důvod) s přicházejícím Božím trestem a v tomto kontextu jej můžeme najít i v jiných prorockých knihách jako Am 6,1-3, Sof 1,9 a Mich 6,12⁷⁴.

⁶⁹ LAETSCH, T., *The Minor Prophets* (Bible Commentary). St. Louis: Concordia Publishing House, 1956.

⁷⁰ SASSON, M. J., *Jonah: A New Translation with introduction, commentary and interpretation*. New York: Doubleday 1990, str. 255.

⁷¹ Ezd 7,14: „protože jsi vyslán králem a jeho sedmi rádci, abys dohlédl na Judsko a na Jeruzalém podle zákona svého Boha, který máš v ruce.“, *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: ekumenický překlad (Ek)*. 6. přepracované vydání, 1995, str. 396.

⁷² Est 1,13-14: „Obrátil se na mudrce znalé časů, neboť tak se královy záležitosti předkládaly všem znalcům zákonů a práv světských i náboženských. Nejblíže mu byli Karšena, Šetar, Admata, Taršiš, Meres, Marsena a Memúkan, sedm perských a médských velmožů, kteří směli hledět na královu tvář a v království zaujímali první místo.“, *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: ekumenický překlad (Ek)*. 6. přepracované vydání, 1995, str. 412.

⁷³ Jer 36,7: „Snad padnou na kolena a budou prosit před Hospodinem o smilování a každý se odvrátí od své zlé cesty. Vždyť veliký je hněv a rozhořčení, o němž Hospodin tomuto lidu mluvil.“, *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: ekumenický překlad (Ek)*. 6. přepracované vydání, 1995, str. 726.

⁷⁴ VARŠO, M., *Abdiáš, Jonáš, Micheáš*. Trnava, Dobrá kniha, 2010, str. 146.

3,9

מִי־יֹדַע יָשׁוּב וַיִּנָּחֵם הָאֱלֹהִים וַיָּשָׁב מִחֲרוֹן אַפּוֹ וְלֹא נֶאֱבַד:

Kdo ví, obrátí-li se a slituje-li se Bůh a odvrátí se od planoucího hněvu svého a nezahyneme.

^a וַיִּנָּחֵם - sloveso (nifal kmen) ve významu „litovat, soucítit“ (Brown, F. et al., 1936, str. 636), ale také „změnit smýšlení“. V anglických překladech (KJV, RSV) je nejčastěji použito překladu slovem „repent“ (litovat) nebo (NIV) „relent“ (ustoupit).

Verš 3.9 představuje další krok ve zvýšení napětí vyprávění v rámci vybrané perikopy, kdy po předchozím pokání Ninivanů je očekáván Boží trest nebo Boží milosrdenství. Verš samotný je vyjádřením naděje na Boží slitování. Obrat מִי־יֹדַע („Kdo ví“) plní funkci očekávání a naděje v Boží milosrdenství. Stejná slova se stejným významem můžeme najít v 2 Sam 12,22 v odpovědi krále Davida svým služebníkům, jak doufal v Boží slitování, aby jeho dítě, které měl s Bat-šebou zůstalo naživu. Podobně tato řečnická otázka dobře koresponduje s výrokem proroka Joela (Jl 2,14)⁷⁵, což může poukazovat na úzkou teologickou souvislost Jon 3,9 a Jl 2,14.⁷⁶ R. Moberly v souvislosti s otázkou očekávání Božího milosrdenství poukazuje na nepředvídatelnost vyjádřenou Joelovým, případně Jonášovým „Kdo ví“. Bůh je tedy skutečně milosrdný a soucitný, a přestože se lze na Boží milosrdenství spoléhat, nemělo by se předpokládat, protože je jenom na Bohu zda se člověku jeho milosti dostane.

3,10a

וַיִּרְא הָאֱלֹהִים אֶת־מַעֲשֵׂיהֶם בְּיָשׁוּבוֹ מִדֶּרֶכָם הָרָעָה^a

A viděl Bůh činy jejich, že se odvracejí od cesty jejich zlé

3,10b

וַיִּנָּחֵם הָאֱלֹהִים עַל־הָרָעָה אֲשֶׁר־דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת־לָהֶם וְלֹא עָשָׂה:

a litoval Bůh, toho zla, které řekl učinit jim, a neučinil (tak).

^a **sekvence narativů:** וַיִּרְא - „a viděl“, וַיִּנָּחֵם - „a litoval“, וְלֹא עָשָׂה - „a neučinil“; tvar narativu וַיִּנָּחֵם odvozen od nifal kmene slovesa נָחַם (Brown, F. et al., 1936; str. 636).

^b מַעֲשֵׂיהֶם - „jejich činy“ ze slova מַעֲשֵׂה (Brown, F. et al., 1936, str. 795) ve významu: „čin, dílo, práce“.

^c דִּבֶּר - „řekl“ perfektum 3. os. sg. m., piel kmen. (Brown, F. et al., 1936, str. 180).

Bůh odvrací ohlášený trest nad Ninivany poté co shlédli na změnu jejich jednání. Tento verš představuje zcela zásadní část studované perikopy, protože akt Božího

⁷⁵ Jl 2,14: „Kdo ví, nepojme-li ho opět lítost a nezanechá-li za sebou požehnání, a zase budou obětní dary a úlitby pro Hospodina, vašeho Boha.“, *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: ekumenický překlad (Ek)*. 6. přepracované vydání, 1995, str. 396.

⁷⁶ MOBERLY, R. W. L., *Educating Johan., Old Testament Theology: Reading The Hebrew Bible as Christian Scripture*, Baker Publishing Group Sheffield, Washington, 2013, str. 123.

milosrdenství vůči Ninivanům právě zde otevírá toto velké teologické téma, které je i jednou z nejdůležitějších výpovědí knihy Jonáš. Slovo נָזַף se v tomto verši vyskytuje dvakrát, jednou jako adjektivum „zlé“ a podruhé jako substantivum „zlo“. Adjektivní forma představuje charakter předchozího jednání Ninivanů, zatímco substantivní forma představuje „zlo“ ohlášené Bohem jako trest pro Ninivany. Toto „zlo“ však nelze chápat v doslovném významu jako Boží zlé jednání, ale jako reakci (následek) na reálné zlo spáchané Ninivany. Stejně tak „Boží trest“ není zlomyslným Božím plánem, ale přirozeným následkem zlého jednání. Na druhé straně Bohu záleží na svém stvoření více než na skutečném naplnění svých ohlášení, pokud se člověk navrátí zpět k Bohu a kaje se ze svých zlých činů.

R. Moberly⁷⁷ v souvislosti s tímto veršem upozorňuje na nápadný vztah k Jer 18,5-12.⁷⁸ Slovo proroka Jeremiáše je určeno přímo Izraeli (Jer, 18,6) a pojednává o Boží lítosti a milosrdenství na příkladu pronárodů. Odpovědí Izraele je nepřijetí Božího slova (Jer 18,12). Oproti tomu naprosté pokání Ninivanů, Jon 3,5-9 je přesným opakem odmítnutí Izraele v Jer 18,12 a proto se právě v Jon 3,10 naplňují slova proroka Jeremiáše o Božím slitování a milosrdenství. Nikoli, na Izraeli, ale na pohanském a Izraeli nepřátelskému národu. Toto je další z několika literárních kontrastů výpravného celku knihy Jonáš. Opozice jednání Ninivanů v Jon 3,5-9 a Izraele v Jer 18,12 je tedy více než zjevná a nepochybně musela být známa i autorovi.

Jako problematický prvek, spojený s překladem hebrejského textu, lze vnímat přesný význam narativu נִלְוֶה odvozeného od nifal kmene slovesa נָלַף . Význam tohoto tvaru⁷⁹ je „litovat“ nebo „litovat a činit pokání“. Jiný možný význam uvedený ve stejném zdroji, ale ne ve vztahu k tomuto verši je „litovat“ ve smyslu „mít soucit, slitovat se“. V souladu

⁷⁷ MOBERLY, R. W. L., *Educating Johan., Old Testament Theology: Reading The Hebrew Bible as Christian Scripture*, Baker Publishing Group, Sheffield, Washington, 2013, str. 122.

⁷⁸ Jer 18,5-12: „I stalo se ke mně slovo Hospodinovo: „Cožpak nemohu naložit s vámi jako ten hrnčič, dome izraelský? je výrok Hospodinův. Hle, jste v mých rukou jako hlína v rukou hrnčičových, dome izraelský. Jednou promluví proti pronárodu a proti království, že je vyvrátím, podvrátím a zničím. Avšak odvrátí-li se onen pronárod od zla, jež páchal a proti němuž jsem mluvil, budu litovat toho, že jsem zamýšlel způsobit mu něco zlého. Jindy promluví o pronárodu a o království, že je vybuduji a zasadím. Budou-li se však dopouštět toho, co je zlé v mých očích, a nebudou mě poslouchat, budu litovat toho, že jsem slíbil prokázat jim dobré věci. A nyní vyříd' mužům judským a obyvatelům Jeruzaléma: Toto praví Hospodin: Hle, já připravuji proti vám zlo, to zamýšlím proti vám. Navraťte se už každý ze své zlé cesty, napravte své cesty a své skutky.“ Oni však řekli: „Zbytečné řeči. Půjdeme za svými úmysly, každý z nás bude jednat podle svého zarputilého a zlého srdce.“., *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: ekumenický překlad (Ek)*. 6. přepracované vydání, 1995, str. 708.

⁷⁹ BROWN, F., DRIVER, S. R., BRIGGS, C. A., (eds.): *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament*, Oxford, Oxford University Press, 1939. str. 636

s autory slovníku⁸⁰ tento narativ překládám jako „*a litoval*“ ovšem význam tohoto slova bych chápal spíše jako „*litoval*“ ve smyslu „*slitoval se, soucítil*“. Důvodem je myšlenka, že odvrácení „Božího trestu“ je spíše následek Božího soucitu s kajícími se Ninivany než „změna názoru“ nebo dokonce „přiznání chyby“ všemohoucího a vševědoucího Boha na základě pokání.⁸¹ Význam verše tedy chápu jako: bezpodmínečná změna jednání Ninivanů a jejich odvrácení od zla má za následek Boží slitování a odvrácení „toho zla, které jim chtěl učinit“. Stejně tak závěr verše „*a neučinil tak*“ není přijetí chyby na straně Boha, ale čistým ohlášením naděje na základě důvěry v Boží slitování nejen pro Ninivany, ale i pro čtenáře.

4.2 Překlad čtvrté kapitoly knihy Jonáš (Jon 4)

4,1

וַיִּרְעַב אֶל-יִוְנָה רָעָה גָדוֹלָהּ אֵל-יָמִירָה^a לָהּ:

A rozezlilo to Jonáše velmi a vzplanul hněv jeho:

^a *sekvence narativů*: וַיִּרְעַב - „*a rozezlilo*“, וַיִּמְרָר - „*a vzplanul*“

První verš čtvrté kapitoly knihy Jonáš představuje počátek kompozičně velmi propracovaného rozuzlení tohoto výpravného díla (viz. část 5.1 této práce - Osnova vybrané perikopy). Narativ וַיִּרְעַב odvozený od slovesa רָעַב (*být zlý, být špatný, být smutný*)⁸² je v kontextu Jon 4,1 překládán jako „*a znepokojilo, a vzbudilo nelibost*“. Oproti citovanému slovníku jsem pro překlad tohoto narativu do českého jazyka zvolil intenzivnější výraz „*a rozezlilo*“, který podle mne lépe vyjadřuje povahu Jonášovy zlobu. Zajímavostí je povaha podmětu věty vyjádřeného v tomto případě neosobním „to“. Na rozdíl od předchozího verše (Jon 3,10), kde je aktérem a zároveň podmětem sám Bůh, ve verši Jon 4,1 je aktérem naopak Jonáš, ale není podmětem věty. Otázkou zůstává, co je přesně ono „to“ co způsobilo Jonášovo znepokojení. Větné konstrukce s neosobním podmětem v biblické hebrejštině jsou často spojeny se slovesy vyjadřujícími emoce⁸³.

⁸⁰ BROWN, F., DRIVER, S. R., BRIGGS, C. A., (eds.): *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament*, Oxford, Oxford University Press, 1939. str. 636

⁸¹ MOBERLY, R. W. L., *Educating Johan., Old Testament Theology: Reading The Hebrew Bible as Christian Scripture*, Baker Publishing Group Sheffield, Washington, 2013, str. 128.

⁸² BROWN, F., DRIVER, S. R., BRIGGS, C. A., (eds.): *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament*, Oxford, Oxford University Press, 1939. str. 949

⁸³ WALTKE, B. K., O'CONNOR M. P., *An Introduction to Biblical Hebrew Syntax*. Winona Lake, IN: Eisenbrauns, 1990.

Znepokojením pro Jonáše mohlo být pokání Ninivanů nebo Boží slitování nad Ninive a v důsledku nevykonání ohlášeného Božího trestu. Následující verš Jon 4,2 potvrzuje, že důvodem Jonášova znepokojení a hněvu je nejen Boží slitování nad kajícím Ninive, ale i jeho znalost Boha samého, konkrétně Božího milosrdenství, které Jonáše v jeho očích přivedlo do role falešného proroka⁸⁴. Tezi o možném vidění Jonáše, sama sebe v roli falešného proroka však rozporuje např. R. Moberly, který zastává názor, že podstatou teologicky silného a konzistentního vyprávění, jakým kniha Jonáš nepochybně je, bude spíše nedorozumnění v pochopení Božího milosrdenství než dětinský a sebestředný pohled proroka sama na sebe.⁸⁵

4,2a וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה וַיֹּאמֶר אָנֹכִי יְהוָה הֲלוֹא־אֲנִי דִבַּרְתִּי עַד־הַיּוֹתַי עַל־אֲדָמָתִי^a
 A modlil se k Hospodinu a řekl: Prosím, Hospodine, což jsem toto neřikal dokud jsem byl v
 zemi své?

4,2b עַל־כֵּן קָדַמְתִּי לְבָרַח תַּרְשִׁישָׁה כִּי יָדַעְתִּי כִּי אַתָּה אֱלֹהֵי־חַנוּן וְרַחוּם אַרְךָ אַפַּיִם^b
 Proto jsem dal přednost k útěku do Taršíše neboť jsem věděl, že ty jsi Bůh milostivý a
 soucitný, pomalý v hněvu (schovívavý, trpělivý)

4,2c וְרַב־חֶסֶד וְנִחָם עַל־הַרָעָה:^c
 a hojný (oplývající) laskavostí (milosrdestvím) a litující každého zla.

^a **sekvence narativů:** וַיִּתְפַּלֵּל - „a modlil se“, וַיֹּאמֶר - „a řekl“; tvar narativu וַיִּתְפַּלֵּל odvozen od hitpael kmene slovesa פָּלַל (Brown, F. et al., 1936; str. 813).

^b קָדַמְתִּי - piel - perf., - 1. os. sg. m.; (odvozeno od קָדַם), zde v kontextuálním významu „předešel, dal přednost, pospíšil“ (Brown, F. et al., 1936; str. 869). Tento tvar se vyskytuje se ve starozákonních textech pouze dvakrát (Jon 4,2; Ž 119,147).

^c נִחָם - aktivní participium odוָחַם (nifal kmen) překládané jako „litující“ (Brown, F. et al., 1936; str. 637).

Z lexikálního hlediska je zajímavé použití slova קָדַמְתִּי, tvaru slovesa קָדַם (piel kmen), které je překládáno v obecném významu „přijít, být vepředu“⁸⁶. V tomto konkrétním kontextu je ovšem překládáno ve významu „dát přednost, předejít“. Tohoto tvaru slovesa s neobvyklým významem, který má v textech Hebrejské bible pouze jednu obdobu (Ž

⁸⁴ Dt 18,21-22: „V srdci si asi říkáš“ jak poznáme slovo, které Hospodin nepromluvil? Nuže, promluví-li prorok jménem Hospodinovým a věc se nestane a nesplní, nepromluvil toto slovo Hospodin. Opovázlivě je mluvil ten prorok sám, nelekej se toho.“, *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: ekumenický překlad (Ek)*. 6. přepracované vydání, 1995, str. 175.

⁸⁵ MOBERLY, R. W. L., *Educating Johan.*, *Old Testament Theology: Reading The Hebrew Bible as Christian Scripture*, Baker Publishing Group Sheffield, Washington, 2013, str. 124.

⁸⁶ BROWN, F., DRIVER, S. R., BRIGGS, C. A., (eds.): *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament*, Oxford, Oxford University Press, 1939. str. 869.

119,147) si všímá práce K. Youngblooda⁸⁷, který poukazuje na jeho rétorickou úlohu s cílem zaujmout čtenáře a poznamenává, že sloveso יָצָא má stejný kořen jako podstatné jméno מִצְרָיִם, kde jeden z jeho významů může být „východ“ s odvoláním na Boží výzvu proroku Jonášovi k cestě do Ninive (na východ, Jon 1,2) a tragické následky jeho rozhodnutí jít do Taršíše (na západ).

Tak jako se Jonáš modlil k Hospodinu v břiše veliké ryby (Jon 2), i zde se Jonáš modlí k Hospodinu a objasňuje důvod svého planoucího hněvu. Jednak potvrzuje Jonášovo vědomí nezměrného Božího milosrdenství a soucitu (jak dobře Jonáš zná svého Boha), tak i svůj osobní nekompromisní (a nemilosrdný) postoj k Ninivanům (i přes jejich vykonané, bezpodmínečné pokání). Znalost (domělá) nekonečného Božího milosrdenství tak mohla být i důvodem Jonášova prvotního neuposlechnutí, kdy před zjevenou Boží vůlí utíká do Taršíše. Verš Jon 4,2 využívá formuli milosti⁸⁸, kterou můžeme nalézt např. v Ex 34,6-7, kde ji vyslovuje přímo Hospodin⁸⁹ k Mojžíšovi v situaci, kdy Izrael nedávno porušil smlouvu s Bohem svým hříchem se zlatým teletem. V tomto smyslu se tak postavení Izraele a jeho smlouvy s Bohem po jejím porušení stává závislé právě na takto zjevené Boží milosti.⁹⁰ Využití formule milosti, kterou v plném znění najdeme také např. u proroka Joele (Jl 2,13), může v kontextu Jon 4,2 působit stejně pokorně jako sarkasticky. Na rozdíl od Jl 2,13, kde formule milosti je součástí prorokovy výzvy k návratu k Bohu, v případě Jon 4,2 je formule milosti využita k ospravedlnění Jonášova útěku do Taršíše (Jon 1,3) a neuposlechnutí Božího příkazu. Z určitého úhlu pohledu (pokud by se jednalo o sarkasmus) může její užití působit dokonce jako výtky proroka k Bohu. Toto odhalení Jonášova postoje nemusí nutně implikovat postoj jeho údajného „židovského partikularismu“, ale naopak může v čisté podobě reflektovat Jonášovu starost o osud vlastního lidu v situaci, kdy Bůh dopřává své milosrdenství i jeho odvěkým nepřátelům. Stejně tak může vyjadřovat i nevyřčenou, ale zjevnou (a jistě i

⁸⁷ YOUNGBLOOD, K. J., *Jonah: God's Scandalous Mercy*. (ed. D. Block). *Hearing the Message of Scripture*. Grand Rapids, MI: Zondervan, 2013, str. 153.

⁸⁸ Formule milosti uplatňovaná pravděpodobně i v dobové liturgii je ve starozákoních textech užita v plném znění celkem sedmkrát. VARŠO, M., *Abdiáš, Jonáš, Micheáš*. Trnava, Dobrá kniha, 2010, str. 161.

⁸⁹ Ex 34,6-7: „Když Hospodin kolem něho přecházel, zavolal: Hospodin, Hospodin! Bůh plný slitování a milostivý, schovívavý, nanejvýš milosrdný a věrný, který osvědčuje milosrdenství tisícům pokolení, který odpouští vinu, přestoupení a hřích, avšak viníka nenechá bez trestu, stíhá vinu otců na synech i na vnucích do třetího i čtvrtého pokolení.“, *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: ekumenický překlad (Ek)*. 6. přepracované vydání, 1995, str. 93.

⁹⁰ MOBERLY, R. W. L., *Educating Johan.*, *Old Testament Theology: Reading The Hebrew Bible as Christian Scripture*, Baker Publishing Group Sheffield, Washington, 2013, str. 122.

pochopitelnou) obtíž v podobě přijetí faktu, že Boží milosrdenství se vztahuje na celé stvoření.

4,3

וְעַתָּה יְהוָה אֶת־נַפְשִׁי מִמָּוֶי כִּי טוֹב מוֹתִי מִחַיִּי:

A nyní, Hospodine vezmi prosím duši mou ode mne neboť lepší je má smrt než život můj.

^a imperativní vazba אֶת־נַפְשִׁי - „vezmi prosím“

Závěr Jonášovy modlitby je zakončen imperativní výzvou (אֶת־נַפְשִׁי מִמָּוֶי, „vezmi prosím duši mou ode mne“) k ukončení jeho života ze strany Boha. Tato výzva vyjadřuje Jonášovy emoce spojené s jeho vlastním pohledem na zbytečnost a marnost jeho jednání, vedené plněním zjevené Boží vůle. Jonáš není z mnoha důvodů schopen zcela přijmout Hospodinovy záměry a jeho jednání, i když pravděpodobně do určité míry chápe jeho smysl (Jon 4,2).

4,4

וַיֹּאמֶר יְהוָה הֲהֵיטִיב תָּרָה לָךְ:

A řekl Hospodin: Což je dobře, že vzplanul (hněv) v tobě?

^a narativ: וַיֹּאמֶר - „a řekl“

^b הֲהֵיטִיב - infinitiv absolutní odvozený od hifil kmene (הֵיטִיב) slovesa הֵטִיב (Brown, F. et al., 1936; str. 406) překládaný jako „je dobře“

R. Moberly v tomto verši spatřuje významný kontrast mezi Jonášovým prorockým úspěchem a zároveň vlastní zlobou. Z Jon 4,2 je zjevné, že důvodem Jonášovy zloby a vnitřního zoufalství je Boží milosrdenství, ale naopak není vůbec jasné proč.⁹¹ Tento nápadný kontrast vytváří vnitřní napětí, které je klíčové pro dramatičnost a vyznění závěru celé knihy. Otázkou „Což je dobře, že vzplanul (hněv) v tobě?“ využívající Hifil infinitivní formu slovesa ⁹²הֵטִיב přechází závěr knihy Jonáš do poslední fáze vyprávění zahrnující poučení a podhalení smyslu Božího jednání prostřednictvím symbolického příběhu o skočci. A právě následující příběh o skočci je cestou jak může být Jonáš osvobozen od vlastní zloby, která ho ovládla.

⁹¹ MOBERLY, R. W. L., Educating Johan., *Old Testament Theology: Reading The Hebrew Bible as Christian Scripture*, Baker Publishing Group Sheffield, Washington, 2013, str. 120.

⁹² BROWN, F., DRIVER, S. R., BRIGGS, C. A., (eds.): *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament*, Oxford, Oxford University Press, 1939. str. 406.

4,5a	<p>וַיֵּצֵא יוֹנָה מִן־הָעִיר וַיֹּשֶׁב מִקְדָּם לָעִיר וַיַּעַשׂ לּוֹ שָׁם סֹפֶה^a</p> <p>A vyšel Jonáš z města a seděl z východu (východní strany) k městu a udělal sobě tam stánek (přístřešek).</p>
4,5b	<p>וַיֹּשֶׁב תַּחְתֵּיהָ בְּצֵל עַד אֲשֶׁר יֵרְאֶה מֵהַיְהִיָּה בָּעִיר:^a</p> <p>A seděl pod ní ve stínu aby viděl, co se stane ve městě.</p>

^a **sekvence narativů:** וַיֵּצֵא - „a vyšel“, וַיֹּשֶׁב - „a seděl“, וַיַּעַשׂ - „a udělal“

V případě tohoto verše není význam spojení עַד אֲשֶׁר יֵרְאֶה v anglických překladech vždy překládán konzistentně. Sloveso יֵרְאֶה ve tvaru imperfekta יֵרְאֶה je v tomto slovním spojení v KJV překládáno jako „till he might see“, (dokud by mohl uvidět), NIV spojení překládá jako „waited to see“, (čekal, že uvidí), RSV užívá překladu „till he should see“, (dokud by měl vidět). Konstrukce využívající spojku עַד s imperfektem slovesa je příležitostně využívána pro děj v době minulé se zdůrazněním účelu nebo jako vyjádření děje začínající v minulosti s přesahem do budoucnosti⁹³.

4,6a	<p>וַיַּמְן יְהוָה־אֱלֹהִים בְּקִיקִיּוֹן^a וַיַּעַל מֵעַל לְיוֹנָה לְהִיּוֹת צֶלַעַל־רֹאשׁוֹ^b</p> <p>A nastrojil (nastražil) Hospodin Bůh skočec a vyrostl nad Jonášem aby byl stín nad hlavou jeho</p>
4,6b	<p>לְהַצִּיל לוֹ מִרַעַתוֹ וַיִּשְׂמַח יוֹנָה עַל־הַקִּיקִיּוֹן שְׂמִיחָה גְדוֹלָה:^a</p> <p>aby ulevil jemu od zloby jeho a radoval se Jonáš z toho skočce radostí velikou.</p>

^a **sekvence narativů:** וַיַּמְן - „a nastrojil“, וַיַּעַל - „a vyrostl“, וַיִּשְׂמַח - „a radoval se“; tvar narativu וַיַּמְן odvozen od piel kmene slovesa מָנָה (Brown, F. et al., 1936; str. 584), obvykle překládán jako „a nastrojil“ (Ek), jako alternativu bych použil výraz „a nastražil“. Kralický překlad (Kr) překládá toto slovo jako „přistrojil“. V anglických překladech je narativ וַיַּמְן nejčastěji překládán slovy „prepared“ (KJV), „arranged“ (NIV) nebo „appointed“ (RSV) ve významech „připravil“, „přichystal“ a „ustanovil“ nebo

^b קִיקִיּוֹן - sub - sg. m. nejasného původu označující rychle rostoucí rostlinu, pravděpodobně Skočec obecný (*Ricinus communis*), někdy překládané také jako „rostlina“, „tykev“ nebo „břečťan“ (Brown, F. et al., 1936; str. 884). Zde קִיקִיּוֹן překládám jako „skočec“. V anglických překladech je קִיקִיּוֹן nejčastěji překládán slovy „gourd“ (KJV), „leafy plant“ (NIV) nebo „plant“ (RSV) ve významech „tykev“, „listnatá rostlina“ a „rostlina“. Toto slovo se vyskytuje ve starozákonních textech pouze pětkrát a to jen v Jon 4.

Verš 4,6 začíná narativem וַיַּמְן s významem „a nastrojil“. Toto neobvyklé vyjádření může evokovat promyšlenou vsuvku (příběh o skočci) ve vyprávění vedoucí k poodhalení smyslu Božího milosrdenství pro zklamaného Jonáše. Narativ וַיַּמְן „a nastrojil“, můžeme

⁹³ JOÜON, P., TAKAMITSU Muraoka, *A Grammar of Biblical Hebrew*. Roma, Pontificio Istituto Biblico, 2003, str. 370.

nalézt již v Jon 2,1 ve vyprávění o veliké rybě, která pohltila Jonáše. Význam narativu „*a nastrojil*“, v knize Jonáš je vždy vztažen výhradně k Božímu jednání, které se jeví jako úmyslné a promyšlené, vedoucí k dílčím zvrátům ve vyprávění a trpělivě přivádí proroka Jonáše k pochopení jeho vůle a především milosrdenství. Hospodin Bůh tak postupně „nastrojuje“ jednotlivé prvky příběhu (skočec, červa, východní vítr) s cílem udělit Jonášovi poučení v soucitu a milosrdenství. Ve verši Jon 4,6 Bůh ze své vůle „*nastrojil*“ rostlinu aby poskytla Jonášovi úlevu. Jonáš je z rostliny, která mu poskytuje stín, nesmírně šťastný a na chvíli zapomíná na svoji touhu zemřít.

Přesná botanická identifikace rostliny s názvem קִיקְיוֹן je nejistá, a proto se v mnoha překladech liší (skočec, tykev, břečťan atd.). Důvodem je fakt, že toto slovo, pravděpodobně aramejského původu⁹⁴, se vyskytuje v textech Hebrejské bible pouze pětkrát a to jen v rámci Jon 4. Přesná identifikace rostliny pravděpodobně není pro smysl vyprávění příliš důležitá, protože rostlina, sama o sobě, zastává v příběhu zjevně funkci aktivního symbolu. Podle Youngblooda⁹⁵ příběh o skočci v Jon 4 je jednou z mnoha parallel s 1 Kr 19, která může být záměrnou snahou autora odkázat na příběh Eliáše (1 Kr 19, 4-7). V tomto případě i Eliáš s pocitem marnosti, v těžké duchovní krizi a přáním zemřít, usedl pod rostlinu (trnitý keř) v očekávání Boží odpovědi. Zatímco Eliáš si přál zemřít z důvodu neochoty lidu přijmout Boží slovo a obrátit se k Bohu, v případě Jonáše vidíme důvod přesně opačný – neochota proroka přijmout obrácení Ninivanů k Bohu.

4,7 וַיִּמְן הָאֱלֹהִים תּוֹלַעַת בְּעֵלוֹת הַשָּׁחַר לְמַתְרַת וַתֵּךְ אֶת־הַקִּיקְיוֹן וַיֵּיבֶשׁ:^a
 A nastrojil (nastražil) Bůh červa s příchodem úsvitu následujícího dne a poranil ten skočec a uschnul.

^a sekvence narativů: וַיִּמְן - „*a nastrojil*“, וַתֵּךְ - „*a poranil*“, וַיֵּיבֶשׁ - „*a uschnul*“

Verš 4,7 začíná opět stejnou narativní formou slovesa נָטַח jako v předchozím verši. S příchodem následujícího dne Bůh opět „*nastrojil*“, tentokrát červa, který způsobil zkázu skočce. Opětovné užití tohoto slova zdůrazňuje plánované Boží jednání, jehož smysl se nám odhaluje v závěrečných verších čtvrté kapitoly knihy Jonáš.

⁹⁴ BROWN, F., DRIVER, S. R., BRIGGS, C. A., (eds.): *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament*, Oxford, Oxford University Press, 1939. str. 884.

⁹⁵ YOUNGBLOOD, K. J., *Jonah: God's Scandalous Mercy*. (ed. D. Block). Hearing the Message of Scripture. Grand Rapids, MI: Zondervan, 2013, str. 168

4,8a וַיְהִי כַּזְרוּחַ הַשָּׁמֶשׁ וַיִּזְמַן אֱלֹהִים רוּחַ קָדִים קָרִישִׁית וַיִּבֹהַב הַשָּׁמֶשׁ עַל-רֹאשׁ יוֹנָה^a

A stalo se, když vzešlo slunce a nastrojil Bůh vítr východní žhavý (spalující) a bilo slunce na hlavu Jonáše

4,8b וַיִּתְעַלֶּף וַיִּשְׁאַל אֶת-נַפְשׁוֹ לָמוּת וַיֹּאמֶר טוֹב מוֹתִי מִחַיִּי:

a umdlával a přál své duši (sobě) zemřít a řekl: lepší je má smrt než život můj.

^a *sekvence narativů*: וַיְהִי - "a stalo se", וַיִּזְמַן - "a nastrojil", וַיִּבֹהַב - "a bilo", וַיִּתְעַלֶּף - "a umdlával", וַיִּשְׁאַל - "a přál", וַיֹּאמֶר - "a řekl"

Verš 4,8 začíná narativem וַיְהִי „a stalo se“ tentokrát ovšem ve vazbě s infinitivem slovesa זָרַח „vzejít, vyjít“ : וַיְהִי כַּזְרוּחַ הַשָּׁמֶשׁ : „a stalo se, když vzešlo slunce“. Pokud narativ וַיְהִי „a stalo se“ je následován infinitivní konstrukcí, tak výsledné spojení má naznačit časovou blízkost dvou událostí na časové ose. Tyto konstrukce se obvykle často používají pro vyjádření vrcholících scén vyprávění.⁹⁶ Již potřetí se setkáváme s narativem וַיִּזְמַן „a nastrojil“ jako součásti vyprávění v rámci veršů Jon 4,6 – 8. Opět je tento narativ použit pro vyjádření úmyslného Božího jednání. V tomto případě Bůh „nastrojil“ רוּחַ קָדִים, tedy „vítr východní“. Východní vítr je v biblických textech vždy seslán Bohem za účelem změny nebo zvratu. V Ez 17,10 a Ez 19,12 působením východního větru vyschne vinice, respektive její plody. V Ex 14, 21 je to opět východní vítr seslaný Hospodinem, který proměnil moře v souš.

Podobně jako v Jon 4,3 se i v tomto verši objevuje komparativní vazba טוֹב מוֹתִי מִחַיִּי „lepší je má smrt než život můj“ ve smyslu „lépe je mi zemřít než živý být“. Zatímco ve verši Jon 4,3 volá Jonáš po smrti z důvodu pocitu marnosti svého počínání, záchranu Ninivanů a určité osobní krize, zde je důvodem jeho přání zemřít zkáza skočce, který ho jako projev božího milosrdenství ochraňoval před sluncem.

⁹⁶ TUCKER, W. D., *Jonah: A Handbook On the Hebrew Text. Baylor Handbook on the Hebrew Bible*. Waco, TX: Baylor University Press, 2006.

4,9a

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־יוֹנָה הֲהֵיטֵב תַּרְהֶ-לְךָ עַל־הַקִּיקְיוֹן

A řekl Bůh Jonášovi: Což je dobře, že planeš (hněvem) pro ten skočec?

4,9b

וַיֹּאמֶר הֲהֵיטֵב תַּרְהֶ-לִי עַד־מָוֶת:

A řekl: je dobře, že planu (hněvem) na smrt (k smrti).

¹ הֵיטֵב - absolutní infinitiv překládaný jako „je dobře“

² עַד־מָוֶת - superlativ překládaný jako „k smrti“ ve smyslu „nemohu být více pohněvaný“

Vzrůst a zkáza skočce je přitom cestou, kterou Bůh “nastrojil” aby přivedl Jonáše zpět z jeho duchovní krize k pochopení svého milosrdenství a k prozření, že jako prorok uspěl, když obrátil Ninivany k pokání. Jeho úspěch je doslova fenomenální až nepředstavitelný ve srovnání s jinými proroky. Podobně jako v Jon 4,4 se Bůh ptá Jonáše „Což je dobře, že planeš (hněvem) pro ten skočec? “. Jonáš tentokrát (na rozdíl od Jon 4,4) potvrzuje svůj stav zoufalství a hněvu. V tomto verši se dvakrát objevuje využití absolutního infinitivu הֵיטֵב, překládaného adverbialně jako „je dobře“. Závěr verše je zakončen spojením עַד־מָוֶת (superlativ). Tento negativní superlativ je nejčastěji překládán jako „na smrt, k smrti“, ve významu “nemohu být více pohněvaný, jsem k smrti pohněvaný”⁹⁷.

4,10a

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶתָּה חֲסַתָּ עַל־הַקִּיקְיוֹן אֲשֶׁר לֹא־עָמַלְתָּ בּוֹ

A řekl Hospodin: ty lituješ toho skočce na kterém jsi nepracoval

4,10b

וְלֹא גִדַּלְתָּו שָׁבוֹן־לַיְלָה הָיָה וּבֹן־לַיְלָה אָבָד:

a nedal vzrůst jemu, během noci stal se (povstal) a během noci zahynul.

^a *narativ*: וַיֹּאמֶר - „a řekl“

^b חֲסַתָּ - qal - perf. - 2. os. sg.; (odvozeno od חָסַם), kontextuálně „litovat, soucítit, hledět se soucitem“, ve všeobecném, lexikálním významu také „mít starost“, „ušetřit“ (Brown, F. et al., 1936; str.299).

⁹⁷ WALTKE, B. K., O'CONNOR M. P., *An Introduction to Biblical Hebrew Syntax*. Winona Lake, IN: Eisenbrauns, 1990, str. 269.

4,11a	<p>וְאֲנִי לֹא אֶחָוֶס עַל־נִינְוֶה הָעִיר הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר יִשְׁכְּבָה</p> <p>A já bych nelitoval Ninive, toho města velikého v kterém jest</p>
4,11b	<p>הָרְבִיבָה מִנְשֵׁימֵי־עַשְׂרָה רַבּוֹ אָדָם אֲשֶׁר לֹא־יָדַע בֵּין־יְמִינּוֹ</p> <p>více než 120 000 lidí, kteří nerozeznají mezi pravou rukou svou</p>
4,11c	<p>לְשִׂמְאֵלוֹ וּבְיַמָּהּ רַבָּה:</p> <p>a levou rukou svou a dobytka mnoho?</p>

^a אָחָוֶס - qal - imperf, - 1. os. sg.; (odvozeno od חָוַס), kontextuální význam ve smyslu „litovat, soucítit, hledět se soucitem“, v širším významu také „mít starost“ (Brown, F. et al., 1936; str.299).

Poslední dva verše čtvrté kapitoly jsou klíčové pro pochopení teologického poselství celé knihy Jonáš, podané formou uceleného vyprávění a tvoří jeho závěr. Z lexikálního hlediska je pozoruhodné spojení *וְכַבְדָּהּ לַלַּיְלָה* (Jon 4,10), využívající dvakrát stejné genitivní vazby kontextuálně překládané jako „vzrostlý během noci“⁹⁸. Předložka *שֶׁ* spojená s první genitivní vazbou *שֶׁכַבְדָּהּ לַלַּיְלָה* je synonymem pro předložku *אֲשֶׁר* ve významu „který“⁹⁹. Závěrečný verš Jon 4,11 je konzistentně překládán jako otázka (z důvodu kontextu) i když věta sama o sobě postrádá tázací předponu *ה* nebo tázací zájmeno.

Na příkladu skočce Bůh poučuje Jonáše o povaze svého milosrdenství a i smyslu ohlášení trestu, kterým nemá být zkáza a zničení, ale naopak varováním a výzvou k obrácení k těm, kteří se odvrátili od Boha a přiklonili se ke zlu. Poselství knihy Jonáš se tak stává konzistentním s Jeremiášovým (Jer 18,7-8)¹⁰⁰ a Ezechielovým (Ez 18,32)¹⁰¹. Závěrečný verš příběhu pokládá čtenáři otázku vedoucí k zamyšlení nad Božím soucitem a milosrdenstvím ve vztahu ke svému stvoření. Práce W. Golka¹⁰² formuluje podstatnou myšlenku celého výpravného díla shrnutého právě v závěrečných dvou verších čtvrté kapitoly. Podle tohoto autora Izrael je sice Bohem vyvolený lid, ale také zároveň i součástí jeho stvoření, kam patří všichni lidé a vůbec vše živé. I pohané tedy mají podíl

⁹⁸ BROWN, F., DRIVER, S. R., BRIGGS, C. A., (eds.): *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament*, Oxford, Oxford University Press, 1939. str. 121.

⁹⁹ BROWN, F., DRIVER, S. R., BRIGGS, C. A., (eds.): *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament*, Oxford, Oxford University Press, 1939. str. 979.

¹⁰⁰ Jer 18,7-8: „Jednou promluví proti pronárodu a proti království, že je vyvrátím, podvrátím a zničím. Avšak odvrátí-li se onen pronárod od zla, jež páchal a proti němuž jsem mluvil, budu litovat toho, že jsem zamýšlel způsobit mu něco zlého.“, *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: ekumenický překlad (Ek)*. 6. přepracované vydání, 1995, str. 708.

¹⁰¹ Ez 18,32: „Vždyť já si nelibuji ve smrti toho, kdo umírá, je výrok Panovníka Hospodina. Obrát' se tedy a budete žít.“, *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: ekumenický překlad (Ek)*. 6. přepracované vydání, 1995, str. 766.

¹⁰² GOLKA, W. F., *Jona*, Stuttgart, Calwer Verlag, 1991, str. 96.

na Božím požehnání, i když nejsou vyvoleným lidem. Oproti tomu práce R. Moberlyho¹⁰³ vyzdvihuje především způsob Boží odpovědi Jonášovi, který sice dobře zná nezměrnost Božího milosrdenství (teoreticky), ale v konkrétní situaci a zkušenosti s Ninivany se jeho porozumnění ukazuje jako nedostatečné a nedokáže Boží milosrdenství zcela pochopit. V závěrečném dialogu Boha s Jonášem (Jon 4,10-11), je to odkaz na symbolický akt vzrůstu a zániku skočce, kde Bůh poučuje Jonáše o povaze jeho lítosti nad zánikem rostliny. V kontrastu s tím je to především závěrečná Boží otázka a nikoli Boží imperativ, který naznačuje skutečnou povahu Božího milosrdenství ve vztahu k vlastnímu stvoření.

5. LITERÁRNÍ ANALÝZA

Literárním základem vybrané perikopy a také celé knihy je bezpochyby vyprávění, jehož cílem je předat čtenáři Boží poselství formou dramatického příběhu (eposu). Cílem této práce není studovat a popsat kompozici knihy jako celku, nicméně protože studovaná perikopa je jednoznačně součástí uceleného výpravného díla, považuji za nutné se stručně zmínit o hlavních názorových proudech na strukturu knihy.

Kompozice knihy Jonáš je dokonale propracovaná. Dělení na čtyři kapitoly velmi dobře odpovídá faktické kompozici knihy. Všechny čtyři kapitoly knihy hrají ve vyprávění svoji podstatnou úlohu a svým sdělením jsou velmi vyvážené. Odstranění byť jedné kapitoly by tuto propracovanou kompozici zcela znehodnotilo a poselství knihy by zaniklo nebo se stalo nejasným. Je proto velmi obtížné některou z kapitol vyčlenit z této ucelené kompozice k samostatnému studiu bez hlubšího zohlednění jejího kontextu v knize jako celku. Koncepce knihy a charakter textu podle některých autorů poukazuje na relativně krátkou dobu vzniku poslední podoby knihy a může se jednat o dílo jednoho autora (jedné skupiny autorů) s možným zpracováním starší tradice.¹⁰⁴ Názory exegetů na kompozici knihy se různí a jsou dodnes předmětem diskuze. Každopádně je možné ve vývoji názorů na kompozici knihy postřehnout dva hlavní myšlenkové proudy.

První z nich poukazuje na zcela evidentní, symetrickou a dvoudílnou kompozici, kde kapitoly 1 a 2 tvoří jeden oddíl (cyklus) vyprávění a kapitoly 3 a 4 oddíl druhý. Oby tyto celky jsou dobře rozlišitelné. Jako hranice mezi oběma oddíly je obvykle označován verš

¹⁰³ MOBERLY, R. W. L., *Educating Johan., Old Testament Theology: Reading The Hebrew Bible as Christian Scripture*, Baker Publishing Group Sheffield, Washington, 2013, str. 132.

¹⁰⁴ SASSON, M. J., *Jonah: A New Translation with introduction, commentary and interpretation*. New York: Doubleday 1990, str. 16.

Jon 2,10¹⁰⁵, kde Jonášovo vyznání je zároveň jedním z hlavních témat knihy. Oba rozlišitelné oddíly jsou uvedeny Božím oslovením Jonáše a výzvou k cestě do Ninive (Jon 1,1 a 3,1). V rámci prvního oddílu Jonáš Boží výzvy neuposlechne (Jon 1,3), v druhém oddílu naopak splní boží vůli. Oba oddíly jsou zakončeny obáčením k Bohu (Jon 1,16 v případě námořníků a Jon 3,5-10 v případě Ninivanů) a následnou Jonášovou modlitbou (Jon 2,1-10 a Jon 4,2-3) a projevem Božího milosrdenství na základě obrácení (Jon 2,11 v případě záchrany Jonáše z útrob velké ryby a Jon 4,4-11 v případě příběhu o skočci a závěrečných dvou veršů, které shrnují hlavní teologické poselství knihy). Problémem koncepce dvoudílné kompozice se jeví role a původ Jonášova žalmu (Jon 2,3-10). Významná část exegetů se přiklání k názoru, že Jonášův žalm byl do výpravného celku knihy dodatečně zapracován¹⁰⁶. Dvoudílná koncepce, zastávaná např. G. M. Landesem¹⁰⁷, zahrnuje Jonášův žalm (Jon 2) do prvního oddílu i když jeho postavení v kompozici knihy a jeho původ jsou dodnes předmětem diskuze bez jednoznačného závěru. Zastánci dvoudílné kompozice knihy většinou připouští původ Jonášova žalmu mimo původní kompozici knihy, ale zároveň zdůrazňují jeho citlivé začlenění do celku vyprávění, nejpozději v době sestavení současné podoby knihy Jonáš. Faktem je, že Jonášův žalm se formálně i jazykově od zbytku knihy liší, nicméně jednota textu knihy Jonáš (až na tuto výjimku) nebyla nikdy literárně-kritickými metodami vážněji zpochybněna.

Druhý názorový proud zastává myšlenku složitější koncepce knihy Jonáš než pouze dvoudílnou. Častým předmětem diskuze je původ a začlenění Jonášova žalmu do celkové kompozice, někdy je Jonášův žalm pojednáván jako samostatný oddíl stojící mimo původní dvojdílnou koncepci knihy. Někteří autoři hovoří také např. až o pětídílné kompozici¹⁰⁸. Popsat všechny tyto odlišnosti složitějších kompozic by bylo nad rámec této bakalářské práce a ani to není jejím cílem.

Studovaná perikopa, tvořená třetí a čtvrtou kapitolou knihy Jonáš je součástí komplexního narativního rámce celé knihy. Základním schématem, které můžeme nalézt i v jiných knihách Hebrejské bible, zvláště v prorockých knihách, je:

¹⁰⁵ Jon 2,10: „Já ti však s díkyvzdáním přinesu oběť, co jsem slíbil, splním. U Hospodina je spása!“, *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: ekumenický překlad (Ek)*. 6. přepracované vydání, 1995, str. 325.

¹⁰⁶ RENDTORFF, R., *Hebrejská bible a dějiny*. Praha, Vyšehrad, 2000. str. 282.

¹⁰⁷ LANDES, G. M., The Kerygma of the Book of Jonah: The Contextual Interpretation of the Jonah Psalm. *A Journal of Bible and Theology*. 1967, Vol 21, No. 1, s. 3-31.

¹⁰⁸ CHRISTENSEN, D. L., Narrative poetics and the Interpretation of the Book of Johan. In FOLLIS, E. R., (ed.), *Directions in Biblical Hebrew poetry*. Sheffield, 1987, s. 29-48.

6. Hlásání Božího slova prorokem a ohlášení soudu
7. Přijetí Božího slova a vyústění v pokání nebo jeho odmítnutí
8. Uskutečnění ohlášeného soudu a trestu nebo odvrácení soudu Božím milosrdenstvím

Přesto je možné i v rámci vybrané perikopy nalézt jisté odlišnosti. Především třetí kapitola je specifickou částí knihy Jonáš, kde je hlavní pozornost zaměřena skutečně na jednání (pokání) Ninivanů, jako pohanského národa nad kterým byl Jonášem ohlášen Boží soud. Obdobnou paralelu můžeme spatřovat i v rámci první kapitoly (Jon 1,4-15), kde jsou to pohanští námořníci, kterým hrozí zkáza a kteří po prokázaném Božím milosrdenství přináší Hospodinu oběť a zavazují se sliby. Čtvrtá kapitola knihy vypovídá spíše o samotné postavě proroka Jonáše, jeho smýšlení a vztahu k Bohu i okolnímu světu. Jedná se z velké části o osobní dialog proroka s Bohem. S tím souvisí i zřetelný kontrast mezi okamžitým a absolutním obrácením Ninivanů k Bohu v předmětné třetí kapitole a neposlušností (Jon 1) a nepřijetím Božího milosrdenství pro Ninivany postavou proroka Jonáše (Jon 4). Ve třetí (a také v první) kapitole Bůh přímo posílá svého proroka mezi Ninivany (pohany), čímž perikopa získává „misijní“ rozměr v kontrastu s jinými proroky, kteří sice také ohlašovali soudy nad pronárody, ale z „domácího“ prostředí starověkého Izraele.

Úvodní verše třetí kapitoly (Jon 3,1-2) nás svým zněním zdánlivě přenáší zpět na začátek první kapitoly a tímto se celý příběh vrací na začátek, avšak ve skutečnosti se jedná o nový cyklus pokračujícího vyprávění. Bůh opět (תַּיִשׁ, „podruhé“) povolává Jonáše ke hlásání jeho slova Ninivanům. Jonáš tentokrát uposlechne Boha (Jon 3,3) a vydává se do Ninive, popisovaného zde jako „velkého města před Bohem, kterým se muselo procházet tři dny“¹⁰⁹. První tři verše třetí kapitoly (Jon 3,1-3) tak tvoří úvod (expozici) a uvádí čtenáře do příběhu.

Čtvrtý verš (Jon 3,4) líčí Jonášův příchod do Ninive, kde hned první den prorokuje zkázu města – „ještě čtyřicet“¹¹⁰ dní a Ninive bude vyvráceno“. Zde je možné hledat

¹⁰⁹ Na vrcholu svého rozkvětu bylo Ninive obehnané vnitřní hradbou, jejíž obvod měřil asi 12 km. Podle průzkumu Felixe Jonese z r. 1834 tam mohlo žít více než 175 000 lidí. Počet obyvatel „tohoto velkého města“ v době Jonášova příběhu se odhaduje na 120 000. To, že se přes Ninive „muselo procházet tři dny“, nevypovídá nutně o velikosti obvodu jeho hradeb nebo celkové správní oblasti. Mohlo to označovat den cesty z předměstí, den na splnění úkolu a pak den na návrat. Jednotný hebrejský překlad výrazem תַּיִשׁ nedokáže rozlišovat mezi celou oblastí a metropolí. DOUGLAS, J. D., (ed.): *Nový biblický slovník*, český překlad, druhé vydání, Praha 2009, str. 666.

¹¹⁰ Čtyřicet se vyskytuje téměř v každém mocném Božím skutku, zejména pokud jde o záchranu a spasení, viz potopa, vykoupení z Egypta, Eliáš a doba proroků. Analogické čtyřicetidenní časové úseky v knihách Starého zákona: silný

zápletku příběhu a gradaci napětí v očekávání reakce oslovených Ninivanů. Pozoruhodné je, že Jonáš ohlašuje zkázu města a nezmiňuje jakoukoli možnost, jak mohou Ninivané zkázu odvrátit. Tento motiv je možné pochopit až v rámci čtvrté kapitoly knihy, kde je zjevné, že Jonáš ani nepředpokládal, že by Bůh mohl jednat jinak, i když si byl vědom faktu nekonečné Boží milosti a je tímto skutkem milosrdenství nejen zklamán, ale i rozhněván.

Verše 5 a 6 (Jon 3,5-6) jsou plynulým pokračováním výpravného rámce příběhu a popisují přijetí Božího slova Ninivany a jejich bezpodmínečné pokání, včetně ninivského krále. Verše 7 a 8 (Jon 3,7-8) jsou vsuvkou příkázání ninivského krále svému lidu k úplnému a bezpodmínečnému pokání (lidí i zvířat) reprezentované sekvencí jusivů „ať neokusí“, „ať se nepasou“, „ať nepijí“, „ať se zahalí“, „ať volají“ a „ať se odvrátí“. Verš 9 (Jon 3,9) potom zakončuje předchozí příkázání ninivského krále vyznáním naděje na Boží milosrdenství. V této fázi dílčí vyprávění postupně vrcholí a napětí tohoto výpravného dramatu je nejvyšší.

Poslední desátý verš třetí kapitoly (Jon 3,10) představuje vyvrcholení příběhu, kde Bůh při pohledu na kající se Ninivany lituje zla, které jim skrze Jonáše ohlásil a zlo (zkázu města) nakonec neučiní.¹¹¹

Čtvrtá a poslední kapitola knihy Jonáš, kde je celý narativní rámec knihy ukončen, představuje rozuzlení a samotný závěr vyprávění, kde jsou vyvozeny hlavní teze a poučení. Kapitola je především z velké části osobním rozhovorem Boha a Jonáše. První verše kapitoly (Jon 4,1-3) nám představují rozhněvaného proroka, jehož hněv pramení z Božího slitování nad Ninivany. Modlí se k Bohu a dosvědčuje svoji znalost Božího milosrdenství a ve své osobní krizi žádá od Boha smrt. Předělem ve čtvrté kapitole je Hospodinova otázka k Jonášovi: „*Což je dobře, že vzplanul (hněv) v tobě?*“ (Jon 4,4). Verše 5-8 představují příběh (podobenství) o skočci zasazené do kontextu vyprávění, který má Jonáše přivést k pochopení Božího milosrdenství. Po úmyslném vzrůstu a zániku skočce, ze kterého měl Jonáš velkou radost a pro který na chvíli zapoměl na své

děšť v době potopy (Gn 7,17); vypuštění krkavce (Gn 8,6); Mojžíšovy pústy na hoře (Ex 24,18; 34,28; Dt 9,9); průzkum kenaanské země (Nu 13,25); Mojžíšova modlitba za Izrael (Dt 9,25), Goliášovo vyzývavé vystupování (1 S 17,16); Eliášova cesta k Chorébu (1 Kr 19,8); Ezechielova poloha vleže na pravém boku (Ez 4,6). DOUGLAS, J. D., (ed.): *Nový biblický slovník*, český překlad, druhé vydání, Praha 2009, str. 137.

¹¹¹ Odvrácení ohlášeného soudu je možné (Jer 18,8): „Avšak odvrátí-li se onen pronárod od zla, jež páchal a proti němuž jsem mluvil, budu litovat toho, že jsem zamýšlel způsobit mu něco zlého.“, *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: ekumenický překlad (Ek)*. 6. přepracované vydání, 1995.

zoufalství, prorok opět touží po smrti. Bůh se však opět táže Jonáše: „*Což je dobře, že planeš (hněvem) pro ten skočec?*“ (Jon 4,9). Jonáš přisvědčuje, že je pohněván až na smrt. Příběh (symbolický akt, či metafora) o skočci je v textu velmi zřetelně vymezen právě oběma otázkami Boha k proroku Jonášovi. Závěrečné dva verše čtvrté kapitoly (Jon 4,10-11) tvoří závěr a jsou klíčové pro pochopení poselství celé knihy. Protože poslední verš má povahu řečnické otázky, jedná se o závěr otevřený. Tento otevřený závěr se tak stává určitým mostem mezi poselstvím knihy a jejím čtenářem.

Díky tomu, že třetí a čtvrtá kapitola představuje ucelený oddíl textu (v rámci teorie dvojdílné kompozice knihy), s ohledem na výše uvedené skutečnosti a některé gramatické jevy popsané v části „Pracovní překlad a výklad jednotlivých veršů“ je možné vytvořit následující kompozici vyprávění studované perikopy.

5.1 Osnova studované perikopy

- 3,1-3 Úvod (expozice)** 3.1 Bůh oslovuje Jonáše podruhé („*A stalo se slovo Hospodinovo kJonášovi*“)
- 3.2 Bůh přikazuje Jonášovi odejít do Ninive a prorokovat, co mu uloží (charakter přímé řeči se sekvencí imperativů: „*vstaň*“, „*jdí*“ a „*volej*“)
- 3.3 Jonáš na Boží příkaz odchází do Ninive (sekvence narativů „*a vstal*“, „*a šel*“)
- 3,4 Zápletka** 3.4 Jonáš přichází do Ninive a prorokuje zkázu města
- 3,5-9 Vyvrcholení** 3.5 Ninivané uvěří Jonášovi a vyhlašují půst
- 3.6 Ninivský král se kaje na základě Jonášovi zvěsti
- 3.7 Ninivský král vyhlašuje půst (sekvence jisivů: „*at' neokusť*“, „*at' se nepasou*“ a „*at' nic nepijť*“)
- 3.8 Vyhlášení pokání spolu s půstem (sekvence jisivů: „*at' se zahalť*“, „*at' volajť*“ a „*at' se odvrátť*“)
- 3.9 Vyjádření naděje v Boží milosrdenství
- 3,10** 3.10 Bůh shlédne na jednání Ninivanů a prokazuje jim milosrdenství
- 4,1-11 Rozuzlení** 4,1 Jonáš plane hněvem
- 4,2 Jonáš se modlí k Hospodinu, zoufá si a dosvědčuje znalost Božího milosrdenství
- 4,3 Jonáš žádá Hospodina o smrt
- 4,4 Hospodin se táže Jonáše: „*Což je dobře, že vzplanul (hněv) v tobě?*“
- 4,5 Jonáš se usazuje na východ od města
- 4,6 Hospodin nastrojuje skočec, aby Jonášovi přinesl úlevu. Jonáš má ze skočce velkou radost
- 4,7 Bůh nastrojuje červa, který přivedí skočci zkázu a uschne
- 4,8 Bůh nastrojuje žhavý východní vítr. Jonáš umdlévá a opět touží po smrti.
- 4,9 Hospodin se táže Jonáše: „*Což je dobře, že planeš (hněvem) pro ten skočec?*“ Jonáš přisvědčuje, že je pohněván až k smrti.
- 4,10 Závěr** Hospodin odpovídá: „*Ty lituješ toho skočce, na kterém jsi nepacoval?*“
- 4,11 Hospodin uzavírá: „*A já bych nelitoval Ninive, toho města velikého, v kterém jest více než 120 000 lidí, kteří nerozeznají mezi pravou rukou svou a levou rukou svou a dobytka mnoho?*“

5.2 Postavy

V této části literární analýzy charakterizují hlavní postavy vyprávění v rámci studované perikopy z hlediska jejich role v příběhu, vzájemných vztahů a teologických témat, která postavy svým jednáním otevírají. Jediné postavy studované perikopy jsou Bůh, prorok Jonáš a Ninivané, reprezentováni dále v příběhu svým králem a jeho rádci.

Jonáš – je tradičně ztotožňován s prorokem působícím za vlády izraelského krále Jarobeáma II. (8. stol. př. n. l.). Pocházel ze zabalónského města Gat-chéferu, které leželo nedaleko Nazareta. Jeho otec se jmenoval Amítaj. Předpověděl získání nových území, která Jarobeám dobyl na Sýrii (2 Kr 14,25)¹¹². Hebrejský význam jeho jména je „holubice“¹¹³.

Třetí kapitola stejnojmenné knihy nám o postavě proroka mnoho neříká. Zde pouze Jonáš uposlechne Boha a odchází prorokovat do Ninive a oznamuje jeho obyvatelům zkázu jejich města. Postava Jonáše je mnohem více propracována ve dvou předchozích (kapitoly 1 a 2) a poslední následující kapitole (kapitola 4). Teprve na základě těchto kapitol je možné postavu Jonáše více charakterizovat a popsat jeho úlohu v rámci celého výpravního díla.

V první kapitole je Jonáš povolán Bohem, aby prorokoval zkázu Ninive jeho obyvatelům. Jonáš však odmítá Boží povolání, nalodí se na loď a utíká před Bohem až na „konec světa“ do Taršíše¹¹⁴. Poté, co je Jonáš uprostřed bouře vyvolané Bohem konfrontován námořníky, přiznává, že je na útěku před Bohem, a na vlastní žádost se nechává uvrhnout námořníky do moře.

Ve druhé kapitole je Jonáš pohlcen velkou rybou, v jejích útrobách stráví tři dny a tři noci. Do narativního rámce knihy je vložen Jonášův žalm, který je nádhernou ukázkou děkovného žalmu. Zde je Jonášova modlitba a prozření Božího záměru naplněna

¹¹² 2 Kr 14,25: „Znovu získal pomezí Izraele od cesty do Chamátu až k Pustému moři podle slova Hospodina, Boha Izraele, které promluvil skrze svého služebníka Jonáše, syna Amítajova, proroka z Gat-chéferu.“, *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: ekumenický překlad (Ek)*. 6. přepracované vydání, 1995, str. 325.

¹¹³ DOUGLAS, J. D., (ed.): *Nový biblický slovník*, český překlad, druhé vydání, Praha 2009, str. 449.

¹¹⁴ Jméno Taršíš označuje jak obyvatelstvo, tak zemi. Výskyt tohoto jména v souvislosti s loďmi vede k domněnce, že se Taršíš nacházel na mořském pobřeží. Jonáš nastoupil na loď plující do Taršíše (Jon 1,3; 4,2) z Jaffy, aby utekl do daleké země (Iz 66,19). Taršíš byl bohatý na kovy, stříbro (Jr 10,9), železo, cín a olovo (Ez 27,12), které se vyvážely např. do Jaffy a Týru (Ez 27). Je dost pravděpodobné, že se jedná o zemi v západním Středomoří s bohatými zásobami minerálů. Mnozí badatelé se domnívají, že jde o Tartessus v Hispánii. DOUGLAS, J. D., (ed.): *Nový biblický slovník*, český překlad, druhé vydání, Praha 2009, str. 1022

vyvržením Jonáše na pevninu z vůle Boží. Poté, co Jonáš dostává od Boha podruhé stejné povolání (nový cyklus v rámci výpravného rámce knihy), poslušně ho splní (kapitola 3).

Kapitola 4 zastihne Jonáše v situaci, kdy se Bůh slituje nad Ninivany. A je to právě osoba proroka Jonáše, která právě ve čtvrté kapitole svým přístupem k projevenému Božímu milosrdenství otevírá zásadní teologické téma dostupnosti Božího milosrdenství vůči Izraeli, světu a Božímu stvoření. V očích Jonáše bylo splnění opakovaného Božího příkazu zbytečné a „*plane hněvem*“. Ve své modlitbě k Bohu dosvědčuje svoji vědomost o velikosti Božího milosrdenství a ve svém hněvu žádá Boha, aby ho zbavil života, protože nedokáže unést skutečnost, že se Bůh smilovává i nad pohany, kteří páchali zlo. Na rozdíl od Boha nedokáže být milosrdný, když vidí upřímné a bezpodmínečné pokání, byť pohanského národa. Následným příběhem o skočci dává Bůh Jonášovi prohlédnout velikost Božího milosrdenství, který se může ze své vůle smilovat nad kýmkoli, kdo se odvrátí od zla.

Bůh – na začátku třetí kapitoly je to Bůh, kdo podruhé povolává Jonáše k prorockému úkolu hlásat Boží slovo Ninivanům. Boží povolání je vyjádřeno formulací „*a stalo se slovo Hospodinovo k Jonášovi*“, jako je tomu i v případě jiných prorockých knih Hebrejské bible. Po Jonášově činnosti v Ninive a obrácení Ninivanů se Bůh nad městem slitovává a jeho milosrdenství odvrací zkázu hláсанou Jonášem. Ve čtvrté kapitole je to Bůh, kdo trpělivě, a dá se říci, že is s pochopením v doslova “živém” symbolickém aktu (příběhu) o vzrůstu a zániku rostliny, zapracovaném do výpravného rámce, dává Jonášovi poznat velikost Božího soucitu a milosrdenství. Tento Boží symbolický akt nepředstavuje Boha, který by si liboval v Jonášově utrpení po zániku rostliny. Zdá se spíše, že podstata Jonášova nepřijetí a nepochopení Boží vůle má hlubší kořeny než si může prorok sám bez přispění Boží milosti uvědomovat. Příběh o skočci je lze tak z mého pohledu interpretovat jako akt Boží milosti, kterým Bůh dává Jonášovi poznat povahu jeho lítosti nad zánikem rostliny v konfrontaci se svým Božím pojetím milosrdenství v plnosti.

Ninivané – v první kapitole Jonášovy knihy vystupují Ninivané jako ti, kteří “páchají zlo, které vystoupilo před Boží tvář”. Ve předmětné třetí kapitole Ninivané „*uvěřili Bohu*“ a z pohledu čtenáře, pro kterého byla kniha napsána, se obrací zpět k Bohu bezpodmínečným pokáním a půstem¹¹⁵. Třetí kapitola hovoří také o králi Ninive a jeho

¹¹⁵ Mimobiblické důkazy o pokání obyvatel Ninive (Jon 3,4n) neexistují. Jedinou výjimkou by mohl být text z Guzanu o vládě Aššur-dána III., kdy po úplném zatmění Slunce r. 763 př. n. l. následovala potopa a hlad. Takováto znamení si Asyřané mohli vysvětlovat jako příčinu dočasného sestoupení krále z trůnu (Jon 3,6). Uvedené předzvěsti, včetně

velkých (mocných) rádcích, případně šlechticích. Ninivané tak spolu se svým králem mohou reprezentovat pro čtenáře nejen město samotné, ale i národy celé říše, kterým Ninive vládlo.

Vztah Izraele k Asyrii, reprezentované v knize Jonáš právě Ninivany, byl historicky vždy velmi problematický. Tato animozita se odráží v mnoha starozákonních textech, zvláště v prorockých knihách, např. Na 1,14¹¹⁶ nebo Sf 2,13-15¹¹⁷. Ninive a jeho obyvatelé jsou doslova ztělesněním nejhoršího a nejkrutějšího nepřítele Izraele. Typický doklad o smýšlení Izraele o Ninivanech a líčení jejich hříchů můžeme nalézt ve třetí kapitole knihy proroka Nahuma. Vztah Izraele k pohanským národům je dalším z významných témat, která jsou některými exegety akcentována. Oproti tomu jiní autoři tuto tezi odmítají¹¹⁸ a Ninivany vnímají jen jako element vyprávění, který otevírá témata obecnější, např. Boží milost a její dostupnost ve vztahu ke stvoření.

Vezmeme-li v úvahu většinový názor, který klade vznik knihy Jonáš do doby poexilní, může být otázkou, proč roli hříšného města v Jonášově příběhu nepřevzal Babylon¹¹⁹. Trauma babylonského zajetí muselo být pro navrátilce tématem velmi čerstvým. Ninive ale, na rozdíl od Babylonu, pravděpodobně představovalo pro autora knihy Jonáš hříšné město, které již bylo jednou provždy zničeno a nebylo nikdy obnoveno, podobně jako Sodoma a Gomora. Pro čtenáře doby poexilní tak mohlo Ninive představovat město, nad kterým se Bůh slitoval, ale které také bylo nakonec zničeno. Tento obraz Boha představuje čtenáři doby poexilní Boha nejen soucitného a milosrdného, ale také jako Boha konečného soudu¹²⁰.

zemětřesení zhruba v době Jonáše, syna Amítajova (2 Kr 14,25), mohly přimět Ninivany k tomuto kroku. DOUGLAS, J. D., (ed.): *Nový biblický slovník*, český překlad, druhé vydání, Praha 2009, str. 666

¹¹⁶ Na 1,14: „A proti tobě Ašúre, vydává Hospodin příkaz. Nebude již nikoho, kdo by dále rozseval tvé jméno. Z domu tvých bohů vyhladím modly tesané i lité. Přípravil jsem ti hrob. Jsi zlořečený.“ *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: ekumenický překlad (Ek)*. 6. přepracované vydání, 1995, str. 842.

¹¹⁷ Sf 2,13-15: „Napřáhne svou ruku proti severu, zahubí Ašúra, z Ninive učiní zpustošené místo, stepní suchopár, v jeho středu budou odpočívat stáda, všechna zvěř toho pronároda. Na hlavicích sloupů tam bude nocovat pelikán a sýček. Jaký to zpěv zazní z oken! Na prahu trosky, cedrové deštění vytrháno. Tohle je město jásoty, které tak bezpečně trůnilo a v srdci si namlouvalo: není nade mne. Jak bylo zpustošeno! Jen zvěř tam odpočívá. Každý, kdo přejde kolem, posměšně sykne a mávne rukou.“, *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: ekumenický překlad (Ek)*. 6. přepracované vydání, 1995, str. 849.

¹¹⁸ RENDTORFF, R., *Hebrejská bible a dějiny*. Praha, Vyšehrad, 2000, str. 283.

¹¹⁹ BEN ZVI, E., *Signs of Jonah: Reading and Rereading in Ancient Yehud*, London, Sheffield Academic Press, 2003, str. 16.

¹²⁰ BEN ZVI, E., *Signs of Jonah: Reading and Rereading in Ancient Yehud*, London, Sheffield Academic Press, 2003, str. 28.

6 Hlavní teologická témata a interpretace

Kniha Jonáš představuje text, kde i přes jeho malý rozsah, je koncentrováno překvapivě velké množství teologických témat, která se vzájemně prolínají, jsou ve vzájemné interakci a byly předmětem rozličných interpretací. Vybrat a detailně rozebrat jen některá z mnoha teologických témat a jejich výkladů spojených s knihou Jonáš a studovanou perikopou by bylo nedostatečné, zkreslující, a ve výsledku by nemohlo ani zdaleka postihnout celou šíři problematiky. Ve své práci jsem se proto zaměřil na základní (a nutně zjednodušené) shrnutí všech významných tematických a interpretačních proudů, které akcentují jednotlivá teologická témata a otázky. Smyslem tohoto shrnutí je vytvořit ucelený, orientační podklad pro pozdější detailní práci na blíže specifikovaném tématu spojeným s knihou Jonáš. V tomto směru vycházím především z komentáře E. Levina¹²¹, kde autor shrnuje nejfrekventovanější teologická témata a možné interpretace obsažené v knize Jonáš.

1. Kniha proroka Jonáše reflektuje nepřátelství mezi Izraelem a Asyrií. Božím záměrem je odpuštění ze strany Izraele. Kniha má polemický charakter.
2. Kniha Jonáš je reflexí vlastní neposlušnosti Izraele vůči Hospodinu a připomíná skutečnost, že i pohanský národ se může kát před Hospodinem, když uslyší a přijme Boží slovo.
3. Kniha Jonáš vyzdvihuje univerzalizmus. Boží zájem, moc, milosrdenství a soucit se vztahují na celý svět.
4. Kniha Jonáš je studií na přijetí Božího slova člověkem. Kniha symbolicky představuje lidské utrpení způsobené nepřijetím Boží vůle, aby se nakonec člověk obrátil, kál se a usmířil s Bohem.
5. Kniha Jonáš představuje polemiku napadající židovský partikularismus v době poexilní.
6. Kniha Jonáš je eposem o triumfu Božího milosrdenství nad ohlášeným trestem. Kniha Jonáš představuje ideu, že milosrdenství a odpuštění je nadřazena odplatě za spáchané skutky.

Sám E. Levin považuje všechny tyto interpretace za chybné a přichází s vlastní koncepcí založené na filosofickém chápání hříchu ve starověku. Podle tohoto autora

¹²¹ LEVINE, E., *Jonah as a philosophical Book. Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft, Vol. 96, 1984.*

hříchy Ninivanů měly být potrestány podle schématu: hřích vyžaduje trest. Namísto trestu se však Ninivané překvapivě obrací k Bohu, litují svých hříchů a v důsledku Božího milosrdenství je od trestu upuštěno. Bůh tak v očích starověkého Izraelity narušuje jasné schéma: po hříchu přichází trest (odplata) a zároveň hranici mezi dobrem a zlem. Kniha Jonáš podle Levina předkládá starověkému čtenáři morální dilema, aniž by poskytovala na otázku jednoznačnou odpověď. To bylo i pravděpodobně cílem knihy, udržet toto téma v mysli čtenáře a vést ho k vlastnímu zamyšlení. Podobné téma související s lidským utrpením zpracovává i kniha Job. I zde není učiněn žádný jasný závěr či představeno jasné schéma smyslu lidského utrpení, ale předloženo dilema vedoucí k interakci Božího slova a čtenáře.

Mimo výše zmíněné hlavní interpretace a názorové proudy je často také, jako jedno z témat knihy Jonáš, diskutována platnost Božích ohlášení. Toto téma je obecně jedním z nejčastěji diskutovaných v rámci mnoha prorockých knih. Vztah Boží spravedlnosti a Boží milosti byl vždy předmětem diskuze a mnohovrstevnatých interpretací¹²². V knize Jonáš toto téma zaznívá velmi silně a je představeno ve výpravné formě jako teologická reflexe a text vedoucí k hlubokému rozjímání. V souladu s Jer 18,7-8 a Ez 18,32 tak kniha Jonáš připomíná čtenáři, že pro Boha je významnější pokání a lítost nad zlými skutky než ohlášení trestu.¹²³ Rozhovor Boha s Abrahámem o skáze Sodomy a Gomory (Gn 18,16-33), Abraháмова přímluva za spravedlivé a Boží odpověď může být dalším styčným tématem souvisejícím s povahou a dostupností Božího milosrdenství, na které kniha Jonáš volně navazuje. Ve světle těchto textů jsou Boží ohlášení trestu vždy výzvou k obrácení a pokání. Na rozdíl od většiny ostatních prorockých knih, kde schéma: ohlášení trestu – obrácení a pokání – Boží slitování a milosrdenství je aplikováno téměř výhradně na Izrael, kniha Jonáš přenáší boží milosrdenství i na pohanské národy.

Jonášovo neuposlechnutí Božího ohlášení (Jon 1) a jeho následné potíže, tak vyplývají primárně ze vzpoury proti Bohu, kdy prorok nadřazuje své smýšlení nad Boží vůli. Kniha Jonáš nám tak formou dramatického příběhu přináší poselství o tom, že takové jednání je vždy předem odsouzeno k nezdaru a těžkostem.¹²⁴ Jinou možnou interpretací teologického poselství textu je teze, že vyvolení Izraele (reprezentovaného Jonášem) spojené s poznáním Boha a jeho milosrdenství, nutně nemusí vést ke správnému jednání, které je v souladu s Boží vůlí. Toto je zjevné na chování a jednání Ninivanů (Jon 3) a i

¹²² RENDTORFF, R., *Hebrejská bible a dějiny*. Praha, Vyšehrad, 2000. str. 282-283.

¹²³ CLEMENTS, R. E., The Purpose of the Book of Jona, In *Supplements to Vetus Testamentum* 28, 1975, str. 16-28.

¹²⁴ KELLER, G. A., Le portrait d'un prophete, In *Theologische Zeitschrift* 21, 1965, str. 329-340.

námožníků (Jon 1), kteří ačkoli Hospodina neznají, se stávají otevření k přijetí jeho slova a jsou schopni změnit své jednání, na rozdíl od Jonáše.

R. Moberly považuje jako klíčovou část k pochopení teologického poselství knihy verš Jon 4,2 a to ze dvou důvodů¹²⁵. V prvním případě poukazuje na nápadnou absenci informací o Jonášově motivaci k útěku před Hospodinem ve větší části textu vyprávění (Jon 1-4,1). Co je motivací proroka k útěku? Je to strach o vlastní život? Strach o osud svého národa? Nepravděpodobný strach o samotné Ninivany? Nebo se jedná jen o nepřejícnost vůči pohanskému národu a nepříteli? Případně jsou příčinou Jonášovy rebelie proti Bohu jiné motivy? Z druhého, zcela opačného pohledu, Jonáš svojí prorockou činností v Ninive dosáhl něčeho neuvěřitelného – totálního a bezpodmínečného pokání Ninivanů, zpodobnění nejhorších nepřátel Izraele. Namísto radosti z úspěchu a očekávané chvály Boha je Jonáš rozhněván a pokání Ninivanů za úspěch rozhodně nepovažuje. Oba pohledy se podle R. Moberlyho setkávají právě u verše Jon 4,2, právě zde, téměř na závěr celého vyprávění se čtenář dozvídá, že problémem Jonášova útěku před Hospodinem a zlobou nad pokáním Ninivanů je Boží slitování. Jonášova modlitba (Jon 4,2) se zdá být upřímná a přímočará. Ačkoli je jasné, že Boží milosrdenství, respektive jeho konkrétní podoba v podobě odvrácení trestu pro Ninivany, představuje pro Jonáše problém, přesto není jasné proč¹²⁶. Tento stav vede k několika různým interpretacím. Dalším klíčovým prvkem k pochopení výpovědi knihy k tématu Božího milosrdenství je symbolický příběh o vzrůstu a zániku skočce, ke kterému se Jonáš upnul. Následná Jonášova zloba nad zánikem skočce v závěrečných dvou verších odhaluje omezenou povahu Jonášova chápání Božího milosrdenství a slitování. Bůh na příkladu Ninive a především svojí závěrečnou otázkou dává Jonášovi nahlédnout do skutečné šíře Božího slitování. Nyní je jen na něm a na čtenáři, aby se ho snažil pochopit. Absurdnost této situace v Jonášových očích je podle R. Moberlyho umocněna navíc skutečností, že Ninivané, kterým Bůh prokazuje milosrdenství, jsou Bohem v závěrečném verši, ve věci poznání jeho samého, označení za nevědomé („*nerozoznají mezi pravou rukou svou a levou rukou svou*“) jako děti. Závěrečný dialog Boha s Jonášem označuje tento autor za „natural theology“, přirozenou teologii ve kterém je odhalena omezenost Jonášova soucitu s druhými v kontrastu se soucitem Božím v plnosti. Autor

¹²⁵ MOBERLY, R. W. L., *Educating Johan., Old Testament Theology: Reading The Hebrew Bible as Christian Scripture*, Baker Publishing Group Sheffield, Washington, 2013.

¹²⁶ MOBERLY, R. W. L., *Educating Johan., Old Testament Theology: Reading The Hebrew Bible as Christian Scripture*, Baker Publishing Group Sheffield, Washington, 2013.

tento závěr interpretuje tak, že záměrem knihy je poukázat na to, že příležitost poznání Boha a Boží moudrosti, ke které má Izrael jako vyvolený národ přístup skrze Tóru, by neměl generovat aroganci a opovržení nad ostatními, ale naopak by měl vést k soucitu s těmi, kteří Boha neznají.

S tímto závěrem se osobně nejvíce ztotožňuji mimo jiné proto, že je dostatečně obecný a ve své šíři umožňuje, si za „vyvolené“ a „ostatní“ vždy dosadit ty, kteří stojí v pozici Jonáše a Ninivanů. Takový závěr se tedy nezužuje pouze na Izrael (v knize Jonáš Izrael není nikde zásadním tématem), jak je to běžné v jiných prorockých knihách, ale vztahuje se celé Boží stvoření. Závěr studované perikopy tak ukazuje možnou cestu jak se Bohu více podobat i ve smyslu soucitu a milosrdenství s těmi, kteří Boha neznají.

Starší interpretační proud představovaný např. E. Bickermanem¹²⁷ vykládal Jonášovu nespokojenost s projeveným Boží milosrdenství vůči Ninivanům jako důsledek nenaplněného proroctví spojeného s prorokovou starostí o možné budoucí ohrožení Izraele, pokud jejich úhlavní nepřítel nebude ztrestán. Tato, dnes již z větší části překonaná koncepce interpretovala knihu Jonáš jako konfrontační polemiku mezi proroky Jeremiášem, Ezechielem, Joelem a Malachiášem na straně jedné a Jonášem na straně druhé. Tato koncepce se ovšem z mnoha důvodů neprosadila a její základní předpoklady byly postupně vyvráceny. V tomto případě byl charakter knihy interpretován jako polemický, kdy byl čtenáři předkládán „morální problém“ platnosti Božích ohlášení v konfrontaci s možností Božího odpuštění a slitování se nad nepřáteli.

Výklad knihy jako podobenství¹²⁸ ji považuje za mravoučné vyprávění akcentující dostupnost Božího milosrdenství pro všechny lidi a připomínající dobovým čtenářům, pro které byla kniha sepsána, skutečnou úlohu Izraele mezi národy. Méně obvyklý a spíše okrajový je historický výklad Jonášovy knihy a to z důvodu nutnosti akceptovat hned několik zázraků a nepravděpodobnost úplného pokání Ninivanů. Nicméně velká část exegetů se shoduje na tom, že kniha zpracovává starší a pravděpodobně i v jádru reálné

¹²⁷ BICKERMAN, E., *Jonah or The Unfulfilled Prophecy*, In *Four Strange Books of the Bible*, New York: Schocken Books, 1967, str. 1–49.

¹²⁸ STUART, D., “Jonah”, In *Dictionary of the Old Testament Prophets*, (ed. M. J. Boda and J. G. McConville), Downers Grove: InterVarsity Press, 2012, str. 458.

ROFÉ, A., *Classes in the Prophetic Stories: Didactic Legenda nad Parable*. In: *Supplements to Vetus Testamentum* 26, 1976, str. 143-164.

historické motivy¹²⁹. Shrnutí této problematiky přináší např. práce T. Alexandera¹³⁰, který vyzdvihuje i možnou historicitu některých událostí popsanych v knize.

Pokud je kniha Jonáš především polemickým komentářem (formou midraše)¹³¹, potom se vyjadřuje k mnoha vzájemně se prolínajícím teologickým tématům židovství doby poexilní. Jedním z těchto tématů může být, již diskutovaný střet, mezi židovským partikularismem reprezentovaným knihami Ezdráš a Nehemjáš a univerzalistickým proudem v rámci poexilního židovství. Tento konflikt může být jen odrazem náboženských a národních nálad Židů na počátku doby poexilní. Babylonský exil podle všeho posílil tendence zachování náboženské a národní čistoty, kde základ tohoto přístupu je možné nalézt již v tradici Božího vyvolení Izraelského lidu. Kniha Jonáš tak může čtenáři připomenout, že i přes vyvolení je Izrael součástí Božího stvoření, na které se vztahuje Boží požehnání, a že Izrael je ten, skrze něhož dojdou požehnání všechny čeledi země, jak Hospodin slíbil Abrahámovi (Gn 12,3). Podle této teze, a v souladu s poselstvím Jonášovi knihy, tedy Bohu záleží na jeho stvoření jako celku (tedy i včetně pohanských národů a dokonce i zvířat)¹³². V takovém případě kniha Jonáš může představovat komplexní teologickou reflexi univerzalistického proudu poexilního židovství.

Extrémní polohou interpretace vztahu židů a pohanů jsou práce poukazující na údajné ztělesnění Jonáše s uzavřeným, partikularistickým směrem poexilního židovství, kde Jonáš vystupuje jako karikatura tohoto směru, se sebestředně opomíjí dostupnost Božího zájmu a milosrdenství i pro pohanské národy¹³³. Zde je nutné poznamenat, že toto téma bylo dříve nejčastěji diskutováno především křesťanskými exegety a opomíjí fakt, že kniha byla pravděpodobně sepsána v prostředí poexilního židovství a pro židovského čtenáře.

Kniha Jonáš končí záměrně nabádavou otázkou, jejímž smyslem je přenést poselství knihy dále na čtenáře a přímo vybízí k rozjímání nad vyvstalými otázkami spojenými s širokým spektrem témat. Není možné jednoznačně říci, zda jejím záměrem bylo protestovat proti úzkoprsmému, exkluzivistickému judaismu, vyzvat k misijnímu úsilí nebo

¹²⁹ Nelze ani vyloučit, že v době před nástupem Tiglal-pilesera III. na trůn (745 př. n. l.), kdy byla Asýrie dosti chudá, Ninivané ochotně naslouchali prorokovi, který jim předpovídal zkázu, pokud nebudou činit pokání. Jejich náboženství bylo polyteistické, takže mohli usilovat o to, aby nepohoršili ani cizí neznámé božstvo. Žádná z námitek proti historickému výkladu není nepřekonatelná. Totéž se dá tvrdit i o výkladu knihy jako podobenství. DOUGLAS, J. D., (ed.): *Nový biblický slovník*, český překlad, druhé vydání, Praha 2009, str. 450.

¹³⁰ ALEXANDER, T. D., *Jonah and Genre*. *Tyndale Bulletin* 36, 1985, str. 59.

¹³¹ STUART, D., *Hosea-Jonah*, *Word Biblical Commentary Vol. 31*, Thomas Nelson Inc., 1987, str. 433.

¹³² STUART, D., *Hosea-Jonah*, *Word Biblical Commentary Vol. 31*, Thomas Nelson Inc., 1987, str. 433-434.

¹³³ BICKERMAN, E. J., *Four Strange Books of the Bible*. New York, Schocken Books, 1967, str. 25.

poskytnout výklad zjevného nenaplnění dřívějších prorockých výpovědí proti cizím národům. Stejně tak není možné jednoznačně říci, které z témat převažuje. Bez znalosti přesných okolností, za nichž kniha vznikala, není možné tuto otázku snadno vyřešit, každopádně všechny (a zdaleka ne všechny) možnosti uvedené v této kapitole se vzájemně nevylučují. Kniha nepochybně zdůrazňuje Boží univerzální moc nad jednotlivci a národy na východě i na západě a nad životem i nad smrtí a také Boží univerzální milost a lásku k neposlušným Židům i krutým pohanům.¹³⁴

Výše zmíněné interpretace a teologická témata spojená s knihou Jonáš nejsou a nemohou být zdaleka vyčerpávající. Je možné se zabývat i dalšími tématy a interpretacemi mimo jiné v závislosti na tom, jak text knihy Jonáš budeme číst. Šíře témat k diskuzi bude vždy závislá na skutečnosti, budeme-li vnímat text knihy jako polemiku, historický příběh, satiru, pohádku, didaktický text atd. Nejasná povaha textu knihy Jonáš toto rozdílné čtení umožňuje. Cílem této kapitoly bylo představit hlavní témata a interpretace, která jsem na základě studia vybrané perikopy a knihy jako celku považoval za zásadní pro pochopení jejího mnohvrstevného a komplexního poselství.

7 ZÁVĚR

Pochopení významu a smyslu textu, od něž nás dělí příliš velká propast času je stálou výzvou studia biblických textů. Čas je důvodem, proč člověk 21. století nutně nahlíží na takto staré texty současnou optikou, která je nutně kulturně, nábožensky a civilizačně podmíněná. Vcítit se do mysli člověka starověku se všemi dobovými a kulturními odlišnostmi je nemožné a tak i přes veškerou snahu pochopit starověkého čtenáře, kterému byl konkrétní text určen, a inspirovaného autora textu, se často setkáváme jen s dílčími úspěchy, které se často jeví jako nedostatečné. Kniha Jonáš je typickou ukázkou textu, jehož výpověď může být značně mnohostraná v závislosti na skutečnosti, jak text čteme a vnímáme. Knihu Jonáš je možné číst mnoha způsoby, které jsem se snažil v předchozích kapitolách shrnout a zhodnotit. Stejně tak je na základě těchto rozdílných (a zcela legitimních) čtení vyvodit i rozdílná témata knihy a její interpretace. Studovaná perikopa postihuje většinu z nich, protože zahrnuje závěr výpravného celku knihy s hlavním teologickým poselstvím. V této bakalářské práci jsem se pokusil dosáhnout

¹³⁴ DOUGLAS, J. D., (ed.): *Nový biblický slovník*, český překlad, druhé vydání, Praha 2009, str. 450

všech stanovených cílů, které byly splněny, ale to zdaleka neznamená, že problematika byla zcela vyčerpána. Toto ani nebylo smyslem bakalářské práce, ta má posloužit jako základ pro budoucí studium a práci v rámci specifičtější zaměřeného tématu spojeného s touto knihou.

Přes všechny výše zmíněné obtíže je možné pojmenovat hlavní poselství knihy, kterým je Boží spravedlnost a Boží požehnání a milost nejen pro všechny národy, ale celé Boží stvoření. Takto bych asi zhodnotil hlavní poselství knihy Jonáš, která formou dramatického vyprávění v dějové linii dvou cyklů popisuje Jonáše a jeho cestu k pochopení Božího milosrdenství.

Je zjevné, že Jonáš velmi dobře věděl, že Bůh je nekonečně milosrdný, ale odmítal tuto skutečnost přijmout a pochopit zvláště pokud se mělo jednat o milosrdenství projevené úhlavním nepřátelům jeho lidu. Proto když Bůh povolává Jonáše k misii do Ninive, uvědomuje si skutečnost nezměrného Božího milosrdenství a nechce se na tomto úkolu podílet. Tuto skutečnost vyznává před Bohem ve svém hněvu v závěrečné čtvrté kapitole. To byl také i důvod proč Jonáš utíká daleko od Boha a teprve v břiše velké ryby musí zakusit sám na sobě velikost Božího milosrdenství, kdy téměř propadá vlastní smrti. Přestože je Bohem zachráněn a opětovně povolán k cestě do Ninive, Jonáš sice Boha uposlechne a Ninivanům hlásá Boží slovo, ale stále není schopen zcela přijmout skutečnost, že Boží milosrdenství je dostupné pro všechny lidi, i pro hříšníky a pohany pokud se obrátí k Bohu a kají se ze svých skutků. Takto vnímá Jonáše i židovská tradice: Jonáš utíká před Hospodinem ne z vlastního sobectví, ale ze starosti o svůj lid v případě, že by se Ninive obrátilo a dočkalo se Božího milosrdenství. Studovaná perikopa zahrnuje nejdůležitější prvky pro rozuzlení celého vyprávění. Po obrácení Ninivanů a odvrácení Božího trestu, který svými ústy vyhlásil, propadá Jonáš hněvu a přestože musel vědět, že skrze Abrahamovo potomstvo budou požehnány všechny národy (Gn 18, 18; 22,18; 26,4) není však schopen stav věci akceptovat a nalézt vnitřní shodu s Boží vůlí a záměrem. V poslední kapitole knihy dostává Jonáš další příležitost nahlédnout do Božího záměru a dostupnosti jeho milosrdenství na příkladu podobenství o vzrůstu a zániku skočce. Závěrečný verš, v podobě otázky je otevřeným koncem knihy a jejího poselství. Otázkou oslovuje přímo čtenáře knihy a je na něm, jak ve svém srdci Jonášův příběh uzavře. Autor tak předkládá dobovému čtenáři dilema a námět k přemýšlení, nikoli pevný koncept řešení konkrétního teologického problému.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:

- ALEXANDER, T. D., Jonah and Genre. *Tyndale Bulletin* 36, 1985.
- BEN ZVI, E., *Signs of Jonah: Reading and Rereading in Ancient Yehud*, London, Sheffield Academic Press, 2003.
- BICKERMAN, E., *Jonah or The Unfulfilled Prophecy*, in his *Four Strange Books of the Bible*, New York: Schocken Books, 1967.
- Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Český ekumenický překlad*, Praha: Česká biblická společnost, 1995. ISBN 80-85810-08-5.
- Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: podle posledního vydání kralického z roku 1613*. Praha: Česká biblická společnost, 2009. ISBN 978-80-85810-97-4.
- BROWN, F., DRIVER, S. R., BRIGGS, C. A., (eds.): *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament*, Oxford, Oxford University Press, 1939.
- CHRISTENSEN, D. L., Narrative poetics and the Interpretation of the Book of Johan. In: FOLLIS, E. R., (ed.), *Directions in Biblical Hebrew poetry*. Sheffield, 1987.
- CLINES, D. J. A, (ed.): *The Dictionary of Classical Hebrew.*, sv. 2, Sheffield, Sheffield Academic Press, 1993.
- CLEMENTS, R. E., The Purpose of the Book of Jona, in: *Supplements to Vetus Testamentum* 28, 1975, str. 16-28.
- COLLINS, J. J. *Introduction to the Hebrew Bible*. Minneapolis, Fortress press, 2004.
- DALTON, R. W., Perfect Prophets, Helpful Hippos, and Happy Endings: Noah and Jonah in Children's Bible Storybooks in the United States, *Religious Education* 102.3, 2007.
- DOUGLAS, J. D., (ed.): *Nový biblický slovník*, český překlad, druhé vydání, Praha 2009.
- FREEDMAN, D. N., *The Anchor Bible Dictionary*. III. díl. 1.vyd. New York: Doubleday, 1992.
- GAWRISCH, W. R., Jonah's Nineveh. *Wisconsin Lutheran Quarterly* 89:3, Summer 1992.
- GOLKA, W. F., *Jona*, Stuttgart, Calwer Verlag, 1991.
- HOLBERT, J. C., Deliverance Belongs to Yahweh, Satire in the Book of Jonah," *Journal for the Study of the Old Testament* 21, 1981.
- JOÜON, P., TAKAMITSU Muraoka, *A Grammar of Biblical Hebrew*. Roma, Pontificio Istituto Biblico, 2003.
- KELLER, G. A., Le portrait d'un prophete, in: *Theologische Zeitschrift* 21, 1965, str. 329-340.
- KITTEL, R., ELLIGER, K., RUDOLPH, W., WEIL, G. E., SCHENKER, A., (eds.) *Biblia Hebraica Stuttgartensia*. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1997. ISBN 9783438052193.
- LACOCQUE, A. and LACOCQUE, P. E., *The Jonah Complex*, Atlanta: John Knox Press, 1981.

- LAETSCH, T.: *The Minor Prophets* (Bible Commentary). St. Louis: Concordia Publishing House, 1956.
- LANDES, G. M., The Kerygma of the Book of Jonah: The Contextual Interpretation of the Jonah Psalm. *A Journal of Bible and Theology*. 1967, Vol 21, No. 1.
- LESSING, R. R., *Jonah* (Concordia Commentary). St. Louis: Concordia Publishing House, 2007.
- LEVINE, E., Jonah as a philosophical Book. *Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft*, Vol. 96, 1984.
- LUTHER, M., Lectures on Jonah (*Luther's Works, Volume 19, Lectures on the Minor Prophets*). St. Louis: Concordia Publishing House, 1974.
- MOBERLY, R. W. L., Educating Johan., *Old Testament Theology: Reading The Hebrew Bible as Christian Scripture*, Baker Publishing Group Sheffield, Washington, 2013.
- RAHLFS, A. (ed.) *Septuaginta*, Stuttgart, Württembergische Bibelanstalt, 1935; repr. in 9th ed., 1971.
- RENDTORFF, R., *Hebrejská bible a dějiny*. Praha, Vyšehrad, 2000.
- ROFÉ, A., Classes in the Prophetic Stories: Didactic Legenda nad Parable. In: *Supplements to Vetus Testamentum* 26, 1976, str. 143-164.
- SASSON, M. J., *Jonah: A New Translation with introduction, commentary and interpretation*. New York: Doubleday 1990.
- SPAUDE, C. W., *Obadiah, Jonah, Micah* (People's Bible). Milwaukee: Northwestern Publishing House, 1987.
- STUART, D., "Jonah," in *Dictionary of the Old Testament Prophets*, (ed. M. J. Boda and J. G. McConville), Downers Grove: InterVarsity Press, 2012, str. 458.
- STUART, D., Hosea-Jonah, *Word Biblical Commentary Vol. 31*, Thomas Nelson Inc., 1987.
- The Holy Bible, New International Version*. International Bible Society, 1984. ISBN 978-1563208003.
- Holy Bible, King James Version*, Harper&Collins Publishers, 2008. ISBN 978-0007259762.
- The Holy Bible-Revised Standard Version*. Plume, 1974. ISBN 978-0452006478.
- TUCKER, W. D., Jonah: A Handbook On the Hebrew Text. *Baylor Handbook on the Hebrew Bible*. Waco, TX: Baylor University Press, 2006.
- VARŠO, M., *Abdiáš, Jonáš, Micheáš*. Trnava, Dobrá kniha, 2010.
- WALTKE, B. K., O'CONNOR M. P., *An Introduction to Biblical Hebrew Syntax*. Winona Lake, IN: Eisenbrauns, 1990.
- WASTERMANN, C., *The Praise of God in the Psalms*. Richmond, John Knox Press 1965, str. 25-30, 102- 116.

WEINGREEN, J.: *Učebnice biblické hebrejštiny*, český překlad, druhé vydání, Praha 2008.

WEBER, R., GRYSOŇ, R., (eds.) *Biblia Sacra Vulgata, Iuxta Vulgatam Versionem*, Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2007. ISBN 978-3-438-05303-9.

WOLFF, H. W., *Studien zum Jonabuch*, Neukirchen-Vluyn, Neukirchenern Verlag des Erziehungsvereins GmbH, 1965.

YOUNGBLOOD, K. J., Jonah: God's Scandalous Mercy. (ed. D. Block). *Hearing the Message of Scripture*. Grand Rapids, MI: Zondervan, 2013.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

Zkratky biblických knih použité v této práci jsou v souladu s:

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Český ekumenický překlad, Praha: Česká biblická společnost, 1995. ISBN 80-85810-08-5.

KJV - *Holy Bible, King James Version*, Harper&Collins Publishers, 2008. ISBN 978-0007259762.

NIV - *The Holy Bible, New International Version*. International Bible Society, 1984. ISBN 978-1563208003.

RSV - *The Holy Bible-Revised Standard Version*. Plume, 1974. ISBN 978-0452006478.

ABSTRAKT

HALODA, J. Kniha Jonáš, kapitoly 3 a 4, Exegeze, teologická témata a interpretace. České Budějovice 2018. Bakalářská práce. Jihočeská Univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra teologických věd. Vedoucí práce: Mgr. Viktor Ber, Th.D.

Klíčová slova: kniha Jonáš, kapitola 3, kapitola 4, exegeze, teologická témata, interpretace, Starý zákon, prorocké knihy, Boží lítost, Boží milosrdenství

Práce se zabývá exegezí, hlavními teologickými tématy a interpretacemi třetí a čtvrté kapitoly knihy Jonáš. V úvodu práce jsou definovány její cíle a zdůvodněn výběr studované perikopy pro exegetickou práci. Navazuje informace o literárním kontextu vybrané perikopy, souhrn současných názorů na autorství, dobu vzniku a povahu literárního žánru perikopy a knihy Jonáš jako celku. Vlastní exegetická práce se skládá z autorského překladu původního hebrejského textu perikopy, identifikace a zhodnocení významných gramatických a sémantických jevů následované výkladem jednotlivých veršů, založeným na vlastním pozorování a studiu významných komentářů. Jádrem exegetické části je doplněno o literární analýzu studované perikopy. Závěr práce tvoří kapitola věnovaná identifikaci hlavních teologických témat a interpretací ve vztahu ke studované perikopě a jejich zhodnocení.

ABSTRACT

The Book of Jonah, chapters 3 and 4, Exegesis, theological themes and interpretations

Key words: Book of Jonah, chapter 3, chapter 4, exegesis, theological themes, interpretations, Old Testament, prophetic books, God`s regret, God`s mercy

The introduction of the thesis includes defined main objectives and criteria for selection of studied pericope for exegetic work are justified. Following part of the thesis includes information about literary context and a summary of current knowledge about origin, age and literary genre of studied pericope. Exegetical part of the thesis includes author's translation of the original Hebrew text, the identification and evaluation of significant grammatical and semantic phenomena followed by the interpretation of the verses, based on own observation and study of relevant commentaries. The core of the exegetic part of the thesis is complemented by the literary analysis of the studied pericope. The conclusion includes a chapter where main theological themes and interpretations are identified and evaluated.